

Inhoudsopgave

Inleiding 5

Bestuurlijke samenstelling 7

Stichtingsbestuur 7

Raad van Toezicht 7

Cursus Program Commissie 8

Adviescommissie Bedrijfsleven 8

Stichtingsbestuur Fonds Clingendael 8

Onderzoek 9

Algemeen 9

Analyse van buitenlandse politiek en diplomatie 10

Europese integratie en omgevingsfactoren 11

Conflictonderzoek 12

Veiligheidsvraagstukken 14

Internationale economische betrekkingen 15

Overige activiteiten 15

Opleidingen 17

Cluster Internationale Betrekkingen en Diplomatie 18

Cluster Europese Samenwerking 19

Internationale Veiligheid en Conflictsituaties 20

Overige activiteiten 21

Stafbureaus 23

Consultancy 23

Internationale Spectator 23

Informatievoorziening 24

Financiën en Personeel 25

Logistiek en Organisatie 26

Ondernemingsraad 27

Bijlagen

- I Activiteiten: 31
  - (a) Afdeling Onderzoek 31
  - (b) Afdeling Opleidingen 33
  - (c) Stafbureau Consultancy 35
  - (d) Stafbureau Logistiek & Organisatie 39
  - (e) Stafbureau Informatievoorziening 40
  - (f) Optreden elders 42

- II Individuele bijdragen staf Clingendael 45

- III Staf Clingendael 61

Inleiding

Het afgelopen jaar heeft het Instituut Clingendael zich weer ten volle aan zijn drie hoofdtaken kunnen wijden: onderzoek, opleidingen en voorlichting. Daarnaast heeft het zich ook kunnen onderscheiden met de uitvoering van bijzondere opdrachten, o.a. in de sfeer van advisering. Het Instituut is erin geslaagd, mede dank zij veelvuldig optreden van zijn medewerkers in de media, goed zichtbaar te blijven in de Nederlandse samenleving. Verder heeft het kans gezien zijn profiel in het buitenland te versterken. Wat dit laatste betreft, kan o.a. worden gewezen op conferenties die te zaken met zusterinstituten in Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk en Portugal zijn gehouden. Bovendien verzorgde het Instituut talrijke trainingen in een groot aantal landen. Speciale vermelding verdient de verzorging van een langdurig opleidingsprogramma in Kazachstan. Voor het eerst slaagde het Instituut met dit programma erin een EU-tender te winnen. De voltooiing van een belangrijke fase in het onderzoek naar de oorzaken van conflicten in West-Afrika, Zuid-Azië en Centraal-Amerika was aanleiding tot het bijeenroepen van een grote internationale conferentie, waaraan door vooraanstaande onderzoekers uit vele landen alsmede beleidsmakers werd deelgenomen. Verder werden met de profilering van het Instituut rond nieuwe thema's van buitenlands beleid goede vorderingen gemaakt. Tenslotte heeft het stafbureau Consultancy, als nieuwe loot aan de Clingendael-stam, een tastbare bijdrage geleverd aan de activiteiten van het Instituut.

In het voorjaar van 1998 is de tiende en laatste *Opleiding Internationale Beleidsvraagstukken* voor aankomende overplaatsbare beleidsambtenaren van het Ministerie van Buitenlandse Zaken verzorgd. Veranderingen in het personeels- en opleidingsbeleid van het Ministerie gaven vervolgens, gedurende dit verslagjaar, aanleiding tot een nieuwe inrichting van de opleiding voor beginnende ambtenaren. In opdracht van en in nauw overleg met het Ministerie heeft het Instituut dan ook in het najaar van 1998 een *nieuwe opleiding in internationaal beleidsmanagement* ontwikkeld en uitgevoerd. Het aangeboden programma besteedde veel aandacht aan het omgaan met praktijksituaties en de ontwikkeling van vaardigheden. Tevens werden de besprekingen gestart voor het opzetten van een leergang in 1999, waarin alle tot nu toe afzonderlijk gegeven delen van de eerste opleiding worden geïntegreerd. Het Ministerie zal de uitvoering van een dergelijke leergang na een tenderprocedure volledig gaan uitbesteden. Het Instituut voelt zich, in het licht van zijn langdurige en - in vele ogen - succesvolle betrokkenheid, bij uitstek medeverantwoordelijk voor de opleiding van Nederlandse diplomaten en beleidsambtenaren. Momenteel wordt dan ook hard gewerkt aan de ontwikkeling van een nieuw concept om te bereiken dat de opleiding, althans een substantieel deel daarvan, in Clingendael blijft.

De beslissing om enkele plaatsen bij de afdeling Onderzoek open te stellen voor gekwalificeerde, tijdelijke onderzoekers van buiten, heeft ruimschoots aan de verwachtingen voldaan. In aanvulling op een

universitaire onderzoeker die reeds in 1997 op tijdelijke basis kon worden aangetrokken (te weten A.E. Pijpers), kon in het verslagjaar overeenstemming worden bereikt met de bestuurskundige B.J.S. Hoetjes en de (internationaal) econoom mw. J.G. van der Linde. Helaas viel het overlijden te betreuren (enkele weken voor diens pensionering) van een Clingendael-onderzoeker van het eerste uur, de Rusland-deskundige H. Hendrikse. Ook in de afdeling Opleidingen vonden enige mutaties plaats. De belangrijkste betrof het vertrek van het hoofd van de afdeling Opleidingen, R. Gans, wegens aanvaarding van een functie elders. Clingendael is de heer Gans veel dank verschuldigd voor de dynamische wijze waarop hij zijn belangrijke taak gedurende een lange reeks van jaren heeft uitgevoerd. Het Instituut prijst zich gelukkig in de persoon van mw. I. Haisma een waardig opvolger voor hem te hebben gevonden. Daarnaast is de heer L. Zijlstra de heer E. Verhey opgevolgd en werd de heer P. van Nispen opgevolgd door mw. F. van Hooff. Verder nam R. Boudewijn de plaats in van mw. H. Wittenhorst. Op het organisatorische vlak werd het belangrijke besluit genomen het werk van de adjunct-directeur te ontlasten, in die zin dat de uitvoering van taken in de sfeer van financiën en personeelsbeleid in handen worden gelegd van een nieuw aan te trekken bedrijfsvoerder. Dit zal het mogelijk maken dat de adjunct-directeur meer tijd kan vrijmaken voor 'consultancy', externe betrekkingen in het algemeen, het geven van onderhandelingstrainingen alsmede voor het verwerven van winstgevende opdrachten.

De Raad van Toezicht nam afscheid van zijn voorzitter, dr. C.A. van der Klaauw, die gedurende acht jaar deze functie op een stijlvolle en betrokken wijze heeft vervuld. Tot zijn opvolger werd oud-ambassadeur mr. A.P.R. Jacobovits de Szeged benoemd. In het Bestuur moesten twee leden om statutaire redenen terugtreden: de penningmeester ktz b.d. W.C. Mabesoone, die twee bestuurs-termijnen in functie is geweest, en mw. dr. F. van den Burg, die gedurende de laatste twee jaar ook als vice-voorzitter is opgetreden. Ook deze personen is het Instituut bijzonder erkentelijk voor hun grote inzet en waardevolle bijdragen. Tot nieuwe penningmeester werd cdra b.d. drs. B. de Ruiten verkozen. Met de Ondernemingsraad werd voorts een kritische doch constructieve dialoog gevoerd.

Naast de vele positieve prestaties die op diverse fronten kunnen worden genoteerd, baart de financiële situatie van het Instituut enige reden tot zorg. Voor het eerst sinds een reeks van jaren werd, vooral als gevolg van een sterke stijging van de uitgaven, geen overschot geboekt. Een deel van deze stijging vond overigens zijn oorzaak in extra uitgaven doordat de krappe huisvestingssituatie in het Instituut ertoe dwong de Orangerie geschikt te maken voor werk- en colleggeruimten. Aan het eind van het verslagjaar zijn reeds voorbereidingen getroffen om te voorkomen dat de uitgaven de inkomsten zullen overtreffen.

A. van Staden

Bestuurlijke samenstelling

Stichtingsbestuur

Aan het eind van het verslagjaar was de samenstelling van het Bestuur als volgt:

prof.dr.s. R.F.M. Lubbers (voorzitter)
prof.dr. H.J.G. Beunders
dr. F. van den Burg (vice-voorzitter)
generaal der genie b.d. P.J. Graaff
prof.dr. R. Kroes
prof.dr. G. Lycklama à Nijeholt
cdra b.d. drs. B. de Ruiten (penningmeester)
mr. D.H. baron von Maltzahn
drs. J.M. de Milliano
mr. P.A. Wackie Eysten
prof.dr. D.J. Wolfson
prof.dr. A. Van Staden (secretaris)

Raad van Toezicht

Aan het eind van het verslagjaar was de samenstelling van de Raad van Toezicht als volgt:

dr. C.A. van der Klaauw (voorzitter)
mr. L.A. Barendsen-Cleveringa
drs. D.J. van den Berg
luitenant-admiraal L. Kroon
drs. F. Engering
prof.mr. P.H. Kooijmans
dr. A.H.G. Rinnooy Kan
ir. R.J. de Wijkerslooth

Cursus Program Commissie

mr. P.J.H. Jonkman (voorzitter)
prof.dr. R.Th.J. Buve
Intkolmarns J.A. Dijkstra
J.P. Dijkstra
mw. mr. drs. I.M. Haisma
drs. C.T.M. Kouwenaar
drs. P.W. Meerts
mw. drs. J.H.M. Pollmann-Zaal
dr. H. Renner
prof.dr. H.J. Tieleman
drs. R.S. Ton
KTZ D. Weekenstroo
mr. O. van der Wind
dr. R. de Wijk

Adviescommissie Bedrijfsleven

De samenstelling is als volgt:

prof.dr. C.J. Oort (voorzitter)
mr. H.A. Arnoldy
drs. J.C. Blankert
mr. R.P.M. de Bok
mr. J.M. Hessels
drs. C.H. van der Hoeven
ir. F.W. Huibregtsen
mr. J.P. van Iersel
dhr. J. Kamminga
dr. mr. J.J. Kamp
dhr. A.H. Land
dr. A.H.G. Rinnooy Kan
drs. H.H.F. Wijffels

Stichtingsbestuur Fonds Clingendael

prof.mr. drs. H. Langman (voorzitter)
dhr. H.J. Neuman
mr. W.O. Russell
cdra b.d. drs. B. de Rooter (penningmeester)
M.E.R. barones de Vos van Steenwijk-Groeneveld, lic.
prof.dr. A. Van Staden (secretaris)

Onderzoek

Algemeen

In 1998 werd een belangrijke verandering in het personeelsbeleid van de afdeling Onderzoek geïmplementeerd. Het besluit om enkele formatieplaatsen beschikbaar te stellen voor tijdelijke, externe medewerkers leidde in het voorjaar tot de aanstelling van B.J.S. Hoetjes. Hij zal vooral onderzoek verrichten op het terrein van de Europese integratie, in het bijzonder de wisselwerking tussen 'Europa' als bestuurslaag en de Nederlandse bestuurlijke orde. In de zomer van 1998 trad daarnaast als tweede Clingendael-fellow mw. J.G. van der Linde aan. Zij zal zich tijdens haar verblijf op Clingendael vooral bezighouden met internationaal-economische vraagstukken. Haar onderzoek zal zich - zoals nader is uiteen gezet in het onderzoeksplan 1999 - op het functioneren van het internationale multilaterale stelsel, in het bijzonder het optreden van de internationale financiële en monetaire instellingen, concentreren.

Verdere personele veranderingen betroffen de komst per 1 januari van de nieuwe medewerker namens het Ministerie van Defensie, D.H. Zandee. Zandee, die ook deels aan de afdeling opleidingen is verbonden, doet als krijgskundig medewerker onderzoek op met name het terrein van vredesondersteunende operaties, in het bijzonder het optreden in NAVO-kader, naar ontwikkelingen binnen de internationale veiligheidsinstellingen, en naar het Nederlandse defensie-beleid. In het najaar trad C. Homan, voormalig directeur van het Instituut Defensie Leergangen als gastonderzoeker bij de afdeling Onderzoek aan. Hij zal zich vooral richten op militaire aspecten van veiligheid, vraagstukken van wapenbeheersing en, eveneens, het Nederlandse defensiebeleid.

In 1998 werd het team dat onderzoek naar conflictoorzaken in de context van 'derde-wereld' landen verricht, uitgebreid met de komst van mevr. S. Verstegen. Mevr. Verstegen houdt zich met name bezig met het bestuderen van de mogelijkheden van conflictprognostiek, dit mede op basis van de resultaten van het tot nu toe verrichte onderzoek. Daarnaast begon in de zomer van 1998 mevr. C. Bottenheft haar werkzaamheden als AIO. Zij is op Clingendael geplaatst uit hoofde van de Clingendael-participatie in de onderzoeksschool CERES. Mevr. Bottenheft doet promotie-onderzoek naar de voorwaarden voor succesvolle interventie in intra-statelijke conflicten. Met dit onderzoek bouwt zij qua thematiek voort op werk dat eerder door mevr. I. Duyvestein in opdracht van het Ministerie van Defensie werd verricht.

In 1998 werd, tot slot, een nieuwe vormgeving van de Clingendael-notitie reeks geïntroduceerd. Deze vormgeving is er mede op gericht om de herkenbaarheid van de onderzoekspublicaties van het Instituut te vergroten; een streven dat in die zin reeds zijn vruchten heeft afgeworpen dat de 'nieuwe'

notities sinds enige tijd ook bij een aantal academische boekhandels verkrijgbaar zijn. In de nieuwe reeks zijn in 1998 zes delen verschenen.

Het onderzoek zoals dat in 1998 door de afdeling is verricht, heeft zich binnen de thematische indeling bewogen, zoals die in 1997 is vastgesteld, te weten:

- 1 Analyse van buitenlandse politiek en diplomatie;
- 2 Europese integratie en omgevingsfactoren;
- 3 Conflictonderzoek;
- 4 Veiligheidsvraagstukken;
- 5 Internationale economische betrekkingen.

De hierna volgende weergave van activiteiten en publicaties zal deze indeling volgen.

Analyse van buitenlandse politiek en diplomatie

Onder dit thema is veel aandacht uitgegaan naar het Nederlandse buitenlandse beleid, in het bijzonder het Nederlandse optreden in het kader van de Europese Unie. Daarbij stonden drie kwesties in het bijzonder centraal. Ten eerste, de vraag of en in hoeverre Nederland nog een eigen buitenlands beleid wenst te voeren. Ten tweede, de kwestie van het gebruik van het bilaterale instrumentarium in het buitenlandse beleid. In de derde plaats is de nodige aandacht besteed aan het vraagstuk van de inter- en intradepartementale coördinatie van het buitenlandse beleid in brede zin, d.w.z. inclusief het beleid van de vakdepartementen. Bij dit laatste onderwerp lag het accent vooral bij de beleidafstemming inzake EU-dossiers.

De ambities van Nederland werden ten principale ter discussie gesteld door S. Rozemond, die in zijn notitie *Ambitie en armslag van Nederland* de stelling betrok dat Nederland buiten het vlak van de materiële belangen minder dan in het verleden geneigd is heldere prioriteiten te stellen en daaraan - bijv. bij de vormgeving van de Europese rechtsorde - ook vast te houden. Tegen deze achtergrond ging hij ook in andere publicaties in op het buitenlandse beleid van recente regeringen, het paarse kabinet in het bijzonder. De door hem geconstateerde eenzijdiger nadruk op materiële belangen blijkt in het bijzonder op het punt van de zogeheten Nederlandse netto-positie bij de financiering van de EU. Deze kwestie stond centraal tijdens een Clingendael-colloquium (april 1998) over het *Rendement van de buitenland uitgaven*. Op dit colloquium verzorgde J.Q.Th. Rood een inleiding over dit thema, die later is gepubliceerd.

Het zogeheten *neo-bilateralisme* in het buitenlands beleid was onderwerp van onderzoek in een project dat onder leiding van A.E. Pijpers wordt uitgevoerd, en waarbij een tiental onderzoekers van zowel binnen Clingendael als daarbuiten betrokken zijn. In dit project gaat het om de vraag of en in hoeverre het grotere accent op de bilaterale betrekkingen - i.h.b. in het 'Brusselse voortraject' - daadwerkelijk tot een ander patroon van relaties tussen Nederland en het desbetreffende land heeft geleid. Deze vraag wordt 'getoetst' aan de hand van de bilaterale betrekkingen met een aantal landen. De eerste resultaten van dit onderzoek zijn uitgebreid besproken tijdens een colloquium (mei 1998), waaraan naast de betrokken onderzoekers ook werd deelgenomen door o.a. vertegenwoordigers van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De eindresultaten van dit onderzoek zullen dit voorjaar in de vorm van een Clingendael-notitie verschijnen. Aan dit project wordt namens de afdeling Onderzoek behoudens door Pijpers ook door M. van Leeuwen (de VS) en J.W. van der Meulen (Polen) meegedaan.

Het *coördinatievraagstuk* is op diverse momenten aan de orde gesteld. Ten eerste in het kader van het evaluatie-onderzoek naar het Nederlandse EU-Raadsvoorzitterschap, dat het Instituut Clingendael in samenspraak met een viertal vakdepartementen in 1997 aanving en dat in 1998 is afgerond. Bij dit onderzoek stond met name de vraag centraal hoe de vier departementen - LNV, V&W, VROM en VWS - zich op hun voorzitterschap hebben voorbereid en hoe zij bij de behandeling van een aantal belangrijke dossiers 'richting Brussel' zijn opgetreden. Aan dit onderzoek, dat in belangrijke mate vanuit de

Taakgroep Beleidsanalyse en Europese integratie is begeleid, werd vanuit de afdeling onderzoek deelgenomen door van der Meulen, van Leeuwen en Rood (eindredactie). Het concept-rapport werd in maart met de betrokken departementen besproken. Na de zomer werd het onderzoek afgerond met een eindrapportage.

In het bijzonder de intra-departementale afstemming van het Europese en internationale beleid stond centraal in het werk van de nieuwe Clingendael-fellow B. Hoetjes. In de zomer van 1998 deed hij, met ondersteuning van J.Q.Th. Rood, een opdracht-onderzoek voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties naar de wijze van omgaan binnen dit departement met Europese en internationale aangelegenheden. Het rapport daarover werd in september aan dit departement aangeboden. Dit onderzoek raakte aan de relatie tussen het proces van verdergaande Europese integratie en de bestuurlijke inrichting van Nederland; een thematiek die Hoetjes ook in andere publicaties aan de orde stelde. Dit thema zal overigens de komende jaren veel aandacht krijgen binnen het onderzoek.

In dezelfde lijn als het BZK-onderzoek ligt een in het verslagjaar uitgevoerde opdracht van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat om het voorzitterschap te bekleden van een themagroep die zich bezighield met het verkennen van de internationale, i.h.b. de Europese dimensie van het toekomstige Nederlandse verkeer- en vervoerbeleid. J.Q.Th. Rood bekleedde dit voorzitterschap en was verantwoordelijk voor de eindrapportage. Hij verrichte tevens in opdracht van Rijkswaterstaat, samen met R. Schreurs (directie), een verkennende studie naar de internationale dimensies van het Nederlandse waterbeleid. Voor het ministerie van V&W werd in februari ook een symposium belegd over de toekomst van het Europese verkeer- en vervoerbeleid. Tijdens dit symposium stond een eerder door Clingendael gepubliceerde opdrachtstudie over dit onderwerp centraal.

Tot slot is onder deze noemer onderzoek gedaan naar het buitenlandse beleid van specifieke landen. Zo publiceerde Aspeslagh over het Duitse buitenlandse beleid, mede tegen de achtergrond van de regeringwisseling. In dat kader werden, in samenwerking met het Platform Duitsland (S. Raven), o.a. bijeenkomsten belegd over de Duitse verkiezingen, i.h.b. de rol van opiniepeilingen. S. Raven publiceerde daarnaast met het oog op de Duitse verkiezingen over het partij-politieke landschap in het voormalige Oost-Duitsland. Aspeslagh schreef verder over de Nederlands-Duitse betrekkingen. Van der Meulen publiceerde over de positie van enkele van de EU-toetredingskandidaten. Zo schreef hij een notitie over de Slowakije onder de titel *Slowakije: achterblijver in Midden-Europa*. Ook de Poolse houding ten opzichte van de EU werd door hem besproken. M. van Leeuwen deed in 1998 onderzoek naar binnenlandse invloeden op de koers en slagvaardigheid van Amerikaans buitenlands beleid. In dat kader vervaardigde zij o.a. de notitie *Wie wint er eigenlijk? Verkiezingen, geld en Amerikaans buitenlands beleid*. Vanaf 1999 zal zij haar onderzoeksactiviteiten richten op een ander studieterrein, namelijk dat van de 'nieuwe' veiligheidsrisico's in de internationale relaties.

Europese integratie en omgevingsfactoren

De belangrijke plaats die het Europese integratieproces inneemt binnen het Clingendael-onderzoek is onder het vorige thema feitelijk al geïllustreerd. Veel van het daar besproken onderzoek heeft direct te maken met de Nederlandse opstelling ten aanzien van de EU, dan wel met het Europese integratieproces in het algemeen. Desalniettemin is er ook onderzoek verricht naar de EU als zodanig, waarbij met name de toekomstige ontwikkeling van de Europese integratie en meer in het bijzonder de EMU en de uitbreiding onder de loep werden genomen. Ook meer theoretische aspecten van het integratieproces werden, o.a. door Pijpers en Hoetjes, aan de orde gesteld.

De toekomstige ontwikkeling van het Europese integratieproces heeft de afgelopen jaren centraal gestaan in het onderzoek 'Toekomstscenario's', waarin een vijftal scenario's voor de mogelijke ontwikkeling van de Europese integratie werd opgesteld (als kader voor het Nederlands buitenlands beleid). In 1997 werd hiervan een eerste proeve gepresenteerd in de vorm van de notitie *Wissels in het verschieft*. In

1998 werd een Engelstalige en aangepaste versie van deze publicatie van de hand van H.H.J. Labohm (directie), A. van Staden en J.Q.Th. Rood gepubliceerd: *'Europe' on the threshold of the 21st century; five scenarios*. Deze publicatie is mede bedoeld om een bijdrage te leveren aan internationaal onderzoek naar toekomstscenario's voor Europa en is o.a. reeds onder de aandacht van de Europese Commissie gebracht.

Veel aandacht is uitgegaan naar de Economische en Monetaire Unie, in het bijzonder de voorbereiding op de afsluitende fase van het monetaire eenwordingsproces. In dat kader is o.a. door Rood gepubliceerd over de relatie tussen monetaire en politieke integratie en het doctrinaire debat over het te voeren macro-economisch beleid binnen de EMU-zone. Dit onderwerp is overigens ook aan de orde gesteld door Labohm en van Staden, die ook de externe positie van de Euro besproken hebben. Dit geheel aan publicaties zal in 1999 door een uitgever in boekvorm worden uitgebracht. De bijzondere positie van Duitsland binnen de EMU is, tot slot besproken tijdens een in mei gehouden symposium *Die D-mark geht, der Euro kommt* (Duitsland Platform). Dit symposium heeft geresulteerd in de Clingendael-publicatie *Das neue geld* (redactie: S. Raven).

Hiervoor is reeds gewezen op de uitbreiding van de Europese Unie, in het bijzonder de publicaties van Van der Meulen inzake Slowakije en Polen. Meer in het algemeen is de uitbreiding behandeld door Rood en van Elburg (externe consultant) in een voor een CD-Rom publicatie van de EBN geschreven hoofdstuk over de toetreding van de Midden- en Oost-Europese landen.

Verdere vermelding verdient hier de in samenwerking met de Britse ambassade gehouden internationale conferentie in januari 1998 over het Britse voorzitterschap van de Europese Unie. A.E. Pijpers was in belangrijke mate verantwoordelijk voor de inhoudelijke voorbereiding van deze conferentie. Het secretariaat van de afdeling leverde een belangrijke logistieke ondersteuning. Ook deze bijeenkomst heeft geresulteerd in een publicatie in de vorm van een conferentieverlag. Overigens werd onder verantwoordelijkheid van de directie in juli 1998 een soortgelijke bijeenkomst over het Oostenrijks voorzitterschap belegd.

Tot slot is er mede naar aanleiding van de ogenschijnlijke Britse positieverandering inzake een Europese defensie-identiteit door o.a. Zandee aandacht besteed aan de mogelijkheden voor een sterkere gemeenschappelijke Europese profilering in militaire aangelegenheden.

Conflictonderzoek

Binnen het opdrachtonderzoek van het Instituut Clingendael neemt het onderzoek naar conflictorzaken en conflictpreventie een cruciale plaats in. Reeds gedurende een aantal jaren wordt in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, in het bijzonder de minister van ontwikkelingssamenwerking, onderzoek verricht naar de oorzaken van vooral intrastatelijke conflicten in 'derde-wereld' landen, en naar de mogelijkheden om conflicten in een vroegtijdig stadium te onderkennen, deze te voorkomen dan wel de kans op herhaling te verkleinen. Op dit moment zijn binnen de afdeling onderzoek vijf medewerkers bij dit onderwerp betrokken.

Het jaar 1998 was in die zin voor het conflictonderzoek een bijzonder jaar, dat in de loop van dit jaar het in april 1996 aangevangen vergelijkend onderzoek naar de oorzaken van conflicten in derde-wereld landen (CODW-project) werd afgesloten, terwijl tegelijkertijd de zogeheten beleidsfase van dit project werd gestart. In deze beleidsfase, die in september 1999 moet worden afgerond, wordt onderzoek verricht naar de beleidsimplicaties van de in het kader van het CODW-project verkregen inzichten inzake conflictorzaken. Bijzonder aan dit conflictonderzoek is overigens dat het in nauwe samenspraak met het Ministerie van Buitenlandse Zaken wordt verricht, in het bijzonder met de betrokken thema- en regiodirecties.

De activiteiten in het kader van het CODW-project hadden tijdens dit verslagjaar betrekking op de organisatie van bijeenkomsten en conferenties en op de totstandkoming van de zeer omvangrijke eindrapportage over dit project. Zo werd ter voorbereiding van de eindrapportage een drietal regionale

bijeenkomsten belegd in twee van de bij dit project betrokken regio's. In januari en oktober werden regionale bijeenkomsten gehouden in Dakar ter bespreking van de regionale rapportage inzake West-Afrika. In juli vond een vergelijkbare bijeenkomst plaats in Costa Rica, waarbij de rapportage betreffende Midden-Amerika werd besproken. Op 16 en 17 november 1998 vond daarnaast het afsluitende seminar van de aflopende fase van het CODW-project plaats. Dit seminar *'Intrastate conflict and options for policy'*, dat werd georganiseerd door de bij dit project betrokken medewerkers, had tot doel om de bevindingen van het onderzoek te presenteren. Daarnaast werd tijdens regionale en thematische workshops ingegaan op de beleidsimplicaties van de uitkomsten van het onderzoek. Aan dit internationale seminar, dat op het ministerie van Buitenlandse Zaken plaatsvond, werd deelgenomen door een zeventigtal wetenschappers, beleidsmakers en vertegenwoordigers van NGO's en IO's uit binnen- en buitenland.

Tijdens dit seminar stond het door P.S. Douma, G.E. Frerks en L. van de Goor vervaardigde *background document 'Causes of conflict in the third world'* centraal. In dit document zijn de belangrijkste bevindingen van het onderzoek samengevat. Mede op basis van de resultaten van de bijeenkomst is dit document bewerkt tot een syntheserapport dat ter verslaglegging van het onderzoek aan de minister van ontwikkelingssamenwerking is toegezonden. In het kader van de rapportage van dit onderzoek zijn naast het genoemde rapport ook zogeheten regionale rapporten over de drie bij het onderzoek betrokken regio's opgesteld en onder verantwoordelijkheid van het Instituut Clingendael aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken aangeboden. Het betreft hier de rapportage inzake conflictorzaken in Zuid-Azië, West-Afrika en Midden-Amerika.

Op 1 april 1998 werd parallel aan de afronding van de onderzoeksfase inzake conflictorzaken aangevangen met de beleidsfase van het CODW-project. Deze fase bestaat uit twee onderdelen. Ten eerste, het ontwikkelen van een hanteerbaar model voor conflictprognostiek. Aan dit onderdeel wordt door mevr. S. Verstegen gewerkt, in samenwerking met G. Frerks en L. van de Goor. Het tweede element betreft een kritische analyse van het Nederlandse beleidsinstrumentarium dat ingezet kan worden bij het voorkomen van conflicten, dit met het oog op het scheppen van een optimale beleidsmix. Deze analyse vindt plaats op grond van een zestal landgerichte case-studies, waarbij het Nederlandse beleid wordt geïnventariseerd en geëvalueerd. Bij dit onderdeel zijn, naast Verstegen en van de Goor, ook Frerks, Douma, en van Walraven betrokken. De resultaten van dit onderzoek zullen in het najaar van 1999 beschikbaar komen.

In het najaar van 1998 zijn, tot slot, op verzoek van het Ministerie van Buitenlandse Zaken de voorbereidingen gestart voor het formuleren van voorstellen voor verder thematisch georiënteerd vervolgonderzoek; d.w.z. onderzoek dat na afloop van de huidige beleidsfase zal starten. In dat kader werd in vervolg op het genoemde seminar op 18 november 1998 een workshop over *Themes for future conflict research* gehouden, waaraan door diverse beleidsmakers en academici, ook van buiten Nederland, werd deelgenomen. Tevens werden contacten gelegd met buitenlandse onderzoeksinstituten. In nauwe samenspraak met de betrokken directies van het Ministerie van Buitenlandse Zaken zullen de zo verkregen informatie en suggesties in het voorjaar van 1999 tot een formeel voorstel voor vervolgonderzoek worden verwerkt.

Naast het onderzoek naar conflictorzaken is onder dit thema ook het nodige opdrachtonderzoek verricht naar vroegtijdige onderkenning van conflicten en mogelijkheden tot conflictpreventie. Zo werd het in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken verrichte (literatuur-)onderzoek naar *Early warning en conflictpreventie* in september 1998 afgesloten met het onder redactie van Van Walraven tot stand gekomen boek *Early warning and conflict prevention; limitations and possibilities* (Kluwer Law International). In 1998 is daarnaast het onderzoek naar Conflict Preventie In West-Afrika afgerond (CPWA). In dit project, dat eveneens in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken wordt verricht, wordt beoogd om op grond van een vergelijking van het gebruik van het instrumentarium ter voorkoming van conflicten, zoals gehanteerd in het kader van de OVSE, Midden-Amerika (Contadora) en West-Afrika (ECOMOG/Liberia), conclusies en aanbevelingen te formuleren voor een verbeterde conflictpreventie in West-Afrika. Bij dit project zijn onderzoekers uit West-Afrika, Midden-Amerika en

Europa betrokken. De eindrapportage, bestaande uit een syntheserapport en een publicatie betreffende ECOMOG van de hand van Van Walraven en uit studies over conflictbemiddeling in West-Afrika, de OVSE en de Contadora-groep, is aan de minister van ontwikkelingssamenwerking aangeboden.

Veiligheidsvraagstukken

De activiteiten onder het thema 'Veiligheidsvraagstukken' stonden, meer dan bij de andere thema's onder grote invloed van de actualiteit. Het voortdurende oorlogsgevaar rond Irak, de voortslepende kwesties in Bosnië en de steeds verder oplopende spanningen rond Kosovo hebben veel tijd en aandacht opgeëist van de betrokken onderzoekers, niet in de laatste plaats via een intensief beroep op hen door de media. Hiermee is ook het belangrijkste onderwerp van het onderzoek onder dit thema geformuleerd, te weten de mogelijkheden om door middel van al dan niet gewapende interventie de vrede tussen strijdende partijen te vestigen, te bewaren dan wel min of meer normale verhoudingen te herstellen.

In dat kader publiceerde Leurdijk veelvuldig over het VN-optreden ten aanzien van Irak, in het bijzonder het optreden van UNSCOM, en het al dan niet gewettigd zijn van gewapend optreden ter afdwinging van de naleving van VN-resoluties. Naast de kwestie Irak schreef hij ook over de problematiek van Cyprus en Kosovo, in het bijzonder de mogelijkheden voor de internationale gemeenschap om deze conflicten op vreedzame wijze te beheersen. Wat betreft het instrumentarium van de internationale gemeenschap om adequaat en snel te kunnen optreden in het geval van bedreiging van de internationale vrede en veiligheid schreef hij ook over de mogelijkheden voor een *VN-rapid deployment force*. De kwestie Kosovo en het NAVO-optreden in Bosnië werden in diverse publicaties ook aan de orde gesteld door De Wijk en Zandee.

De Wijk publiceerde in het voorjaar van 1998 bovendien een Clingendael-notitie over het vermogen van Westerse landen om te interveniëren in escalerende conflicten oftewel 'complex emergencies'. In deze notitie *Vechten met één hand op de rug? Vredesondersteuning in escalerende conflicten* verdedigt hij de stelling dat Westerse krijgsmachten in het algemeen niet voldoende voorbereid zijn op het type conflictsituatie dat kenmerkend is voor het conflictbeeld van na de Koude Oorlog. Deze zelfde thematiek is ook onderwerp geweest van andere publicaties en is onder andere tijdens een seminar dat samen met het KIM, KMA en IDL werd gehouden (voorjaar), besproken.

Zandee schreef daarnaast een Clingendael-notitie over het thema van civiel-militaire samenwerking in de periode van *post-conflict vredesopbouw*. Dit onderwerp heeft, zeker na de totstandkoming van het Dayton-akkoord, sterk aan actualiteit en betekenis gewonnen. Zijn notitie *Building blocks for peace; civil-military interaction in restoring fractured societies* heeft als een van de eerste monografieën over dit onderwerp ook internationaal de nodige aandacht getrokken.

In het najaar van 1998 is in toenemende mate aandacht besteed aan het debat over het Nederlandse defensiebeleid en de te publiceren hoofdlijnennotitie inzake de Nederlandse defensie. In het bijzonder De Wijk, Zandee en Homan hebben hierover geschreven. Samen met Van Staden zijn zij in 1998 begonnen met de voorbereidingen voor een publicatie waarin op de genoemde hoofdlijnennotitie wordt ingegaan. De vraag naar het publieke draagvlak voor een forse investering in het defensie-apparaat stond o.a. centraal tijdens een door De Wijk georganiseerde internationale bijeenkomst (oktober 1998) over *Public support for the Dutch armed forces*.

Tot slot zijn er enige verkenningen uitgevoerd naar nieuwe ontwikkelingen op het terrein van de internationale veiligheid. In dat kader droeg Zandee bij aan een samen met het IDL in mei 1998 gehouden seminar over de relatie tussen 'Interne en externe veiligheid'. Rozemond bracht een Clingendael-publicatie uit over *Privatisering van de veiligheid: politieke aspecten*, waarin de al dan niet toelaatbaarheid van ingehuurd militaire krachten werd bediscussieerd. Het onderwerp van de 'nieuwe veiligheidsrisico's' heeft overigens een centrale plaats gekregen in de onderzoeksplannen voor de komende jaren.

Internationale economische betrekkingen

Dit thema is de laatste jaren als gevolg van onvoldoende capaciteit binnen de afdeling stiefmoederlijk behandeld. Met de komst van mevr. J.G. van der Linde als Clingendael-fellow is daaraan gelukkig een einde gekomen. Zo heeft zij in het afgelopen jaar reeds enkele publicaties doen verschijnen over het functioneren van de multilaterale financiële instellingen, met name het optreden van het IMF bij het bezweren van de 'fall-out' van de financiële crisis in Azië. In het najaar is zij tevens begonnen met het formuleren van een onderzoeksopzet voor het nieuwe onderzoeksthema inzake het functioneren van het internationale multilaterale stelsel.

Internationaal-economische onderwerpen werden ook behandeld door Rood. Zo schreef hij over het externe economische beleid van de EU, in het bijzonder de handelsrelaties met de VS (te publiceren in 1999). Samen met G. Marini (extern) schreef hij een hoofdstuk over de positie van de VS tussen Azië en Europa; dit tegen de achtergrond van het vermeende groeiende economische gewicht van de Aziatische regio. In deze publicatie stond de interactie tussen veiligheid en economie centraal. Deze relatie was ook aan de orde in onderzoek van M. van Leeuwen naar de betekenis van de Transatlantische dialoog bij o.a. het hanteren van economische sancties ten opzichte van zogeheten 'rogue states' (Clingendael-publicatie in 1999 gepubliceerd). Bij dit thema verdient het overigens vermelding dat in het bijzonder H. Labohm (directie) zich intensief met internationaal-economische vraagstukken bezighoudt.

Overige activiteiten

Hiervoor is reeds vermeld dat ook in 1998 door de media veelvuldig een beroep is gedaan op de medewerkers van de afdeling Onderzoek. Sommigen van hen hebben een substantieel deel van hun tijd aan media-optredens moeten besteden, hetgeen de naamsbekendheid van het Instituut zeer ten goede komt.

Daarnaast wordt op de staf van de afdeling onderzoek een toenemend beroep gedaan voor bijdragen ten behoeve van opleidings- en overige activiteiten van Instituut Clingendael, zowel in Nederland als daarbuiten. In dit verband vallen o.a. te vermelden colleges, mentorschappen en bijdragen aan cursusontwikkeling voor de afdeling opleidingen, participatie in de taakgroepen, organisatie van en/of bijdragen aan publieksevenementen, seminars en colloquia en deelname aan en organisatie van ontvangsten. Ook van buiten het instituut komen vele verzoeken op de afdeling Onderzoek af voor het verzorgen van gastcolleges, lezingen, conferentiebijdragen, etc.

Dienstverlenende activiteiten betroffen o.a. de participatie van Van Leeuwen, Leurdijk en Rozemond in diverse commissies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV). Leurdijk, Van de Goor en De Wijk schreven ten behoeve van de Commissie Ontwikkelingssamenwerking van deze AIV een pre-advies over de dilemma's bij humanitaire hulpverlening in geval van intra-statelijke conflicten.

Bijzondere activiteiten van de afdeling Onderzoek betroffen de organisatie van en participatie in zogeheten bilaterale seminars die mede tot doel hebben een bijdrage te leveren aan het op peil houden van de Nederlandse bilaterale relaties. Daartoe werd in de zomer van 1998 in samenwerking met het Franse Instituut voor Internationale Betrekkingen IFRI, en met steun van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, in Parijs het tweede Frans-Nederlandse bilaterale seminar georganiseerd, waaraan, overeenkomstig de doelstellingen, zowel beleidsmakers, wetenschappers, journalisten, en vertegenwoordigers van bedrijfsleven en belangengroeperingen deelnamen. In oktober werd daarnaast, wederom met steun van Buitenlandse Zaken, in samenwerking met het Royal Institute for International Affairs *Chatham House* te Londen de eerste Brits-Nederlandse bilaterale bijeenkomst gehouden; dit volgens dezelfde formule. In november, tot slot, werd samen met de Atlantische Commissie te Vaals de derde Nederlands-Duitse *round table* georganiseerd.

Hierbij moet ook gewezen worden op de meer of minder geïnstitutionaliseerde nationale en internationale samenwerkingsverbanden van de afdeling. Deze betreffen in Nederland o.a. de onderzoeks-

scholen CERES en Polybios, het Duitsland Platform en het Afrika Studie Centrum. Internationaal verdienen de TEPSA, het Conflict Preventie Netwerk van de EU, het WEU-instituut, de Euromesco en de diverse bij het conflictonderzoek betrokken instellingen (Codesria, Arias-foundation en het ICES) vermelding.

In 1998 werd de afdeling tevens bezocht door gastonderzoekers. Zo deed M. Hosli onderzoek naar coalitievorming en coalitiepatronen in de EU. In de zomer van 1998 deed de Mozambiquaanse gastonderzoeker Muzime onderzoek naar de veiligheidspolitieke betekenis van regionale integratie in Zuidelijk Afrika. Daarnaast waren tal van stagiaires voor langere of kortere tijd aan de afdeling verbonden.

Tot slot verzorgde het secretariaat van de afdeling ook in het verslagjaar de secretariaatswerkzaamheden ten behoeve van de redactie van de *Internationale Spectator*.

Opleidingen

Het jaar 1998 heeft in het teken gestaan van veel personele veranderingen binnen de afdeling alsmede van wijzigingen in de uitvoering van het pakket activiteiten. Er is niet alleen een nieuw hoofd van de afdeling gekomen (I. Haisma is R. Gans opgevolgd), ook de posities van vier cursuscoördinatoren zijn door anderen ingevuld. Het betreft hier het hoofd van het cluster Europese Samenwerking (S. Nollen is H. Wittenhorst opgevolgd) en de cursuscoördinatoren voor Europese Integratie (R. Boudewijn is S. Nollen opgevolgd), Midden en Oost Europese programma's (F. van Hooff is P. van Nispen opgevolgd) en Internationale Betrekkingen (L. Zijlstra is E. Verhey opgevolgd). Mede door de grote inzet van een stagiaire in de periode oktober-december hebben alle activiteiten doorgang kunnen vinden.

Door de afdeling is voornamelijk aandacht besteed aan een drietal belangrijke onderwerpen. Ten eerste de vermindering van de door velen gevoelde *werkdruk*. Hiertoe heeft een aantal personele en organisatorische wijzigingen binnen de afdeling plaatsgevonden. Sinds augustus 1998 is een indeling in drie hoofdclusters gemaakt: Internationale Betrekkingen en Diplomatie, Europese Samenwerking, (inclusief Midden en Oost Europese Programma's (MOE)) en het cluster Internationale Veiligheid en Conflictsituaties. Binnen deze clusters is ook de administratieve ondersteuning ingedeeld. Op deze manier wordt geprobeerd tijd vrij te maken voor *deskundigheidsbevordering* en daarmee kwaliteitsverbetering.

Er is ook een aanvang gemaakt met de doorlichting van onze *bestaande activiteiten* op o.m. *inhoudelijke, didactische en financiële aspecten*. In dat kader heeft een geheel herziene brochure van de afdeling het licht gezien. Speciale aandacht is uitgaan naar enerzijds een verantwoorde onderbouwing van de tarieven die worden gehanteerd voor de verschillende producten, anderzijds naar het bereiken van nieuwe doelgroepen uit binnen- en buitenland. Zo zijn de activiteiten in Afrika en Midden- en Oost Europa toegenomen en binnen Nederland heeft een verbreding naar meerdere doelgroepen, waaronder vakministeries en jongeren, plaatsgevonden. Verbetering van de kwaliteit van de onderwijsprogramma's heeft de continue aandacht van de afdeling. Het afgelopen jaar werden bestaande simulaties en casuïstiek geactualiseerd en verschillende nieuwe onderwijsproducten ontwikkeld. Tijdens bijeenkomsten met de Cursus Program Commissie (CPC) zijn in hogergenoemd kader eveneens zeer waardevolle suggesties gedaan.

Ten derde is speciale aandacht uitgegaan naar verdere *organisatorische en inhoudelijke afstemming en stroomlijning van alle activiteiten van de afdeling*. Hiertoe vindt regelmatig gestructureerd overleg plaats tussen de clustercoördinatoren en binnen het instituut met de afdelingen Onderzoek en Consultancy. De afdeling Consultancy levert onder andere een grote bijdrage aan en is nauw betrokken bij de vele onderhandelingsseminars op Clingendael, in Midden- en Oost Europa en in Mozambique en

leverde een bijdrage aan de bij het stafbureau Consultancy gecoördineerde projecten. De samenwerking met de afdeling onderzoek heeft verder inhoud gekregen door de taakgroepen, waarin de nadruk ligt op het creëren van een meerwaarde voor beide afdelingen. Ook is in samenwerking met de afdeling Onderzoek een opdracht voor het Ministerie van Defensie voorbereid waarbij onderzocht zal worden hoe de krijgsmacht functioneert in crisissituaties. Ten aanzien van de externe contacten van de afdeling is een aanvang gemaakt met gestructureerd overleg met het Ministerie van Buitenlandse Zaken (HDBZ/RO) en met het Ministerie van Defensie (Instituut Defensie Leergangen). Ook heeft de afdeling veel tijd geïnvesteerd in de relaties met vakdepartementen. Niet alleen met overheidsinstanties, maar ook met diverse (internationale, nationale en Haagse) onderwijsinstellingen werd veelvuldig overleg gevoerd. Uit de participatie in het Haags Onderwijs Platform is een intensieve samenwerking met het ISS, ROI en TMC Asserinstituut voortgekomen.

Wat de activiteiten betreft kan globaal genomen worden gesteld dat wederom dit jaar een toename in de activiteiten is geweest. Hieronder worden de activiteiten per cluster aangegeven.

Cluster Internationale Betrekkingen en Diplomatie

In het voorjaar van 1998 werd de tiende en laatste *Opleiding Internationale Beleidsvraagstukken* voor aankomende overplaatsbare beleidsambtenaren van het Ministerie van Buitenlandse Zaken verzorgd. Veranderingen in het personeels- en opleidingsbeleid van het Ministerie gaven aanleiding tot een nieuwe inrichting van de opleiding voor startende ambtenaren. De opleiding dient in de toekomst open te staan voor verschillende groepen nieuwe medewerkers en een zwaar accent op vaardigheden te krijgen. In opdracht van het ministerie heeft Clingendael in het najaar van 1998 *nieuwe opleidingen in internationaal beleidsmanagement* ontwikkeld en uitgevoerd. Het ging hier om een opleiding van drie weken en één van acht weken. Tevens werden de besprekingen gestart voor het opzetten van een leergang in 1999, waarin alle tot nu toe in afzonderlijk gegeven delen van de eerste opleiding moeten integreren. Zoals in de inleiding reeds is opgemerkt, zal het Ministerie de uitvoering van een dergelijke leergang na een tenderprocedure volledig gaan uitbesteden.

In de periode 12 oktober 1998 tot 15 januari 1999 vond de *Leergang Buitenlandse Betrekkingen* plaats. Aan de Leergang werd deelgenomen door recent universitair afgestudeerden die een beroep konden doen op een beurs van de Nuffic en door officieren van de Koninklijke Marine. De Leergang kent twee afzonderlijke kopmodules en een gezamenlijk vervolgtraject op Clingendael. Voor de academici werd het eerste deel van vijf weken van de Leergang op Clingendael verzorgd. Een *projectopdracht* beleidsvorming Nederlandse buitenlandse politiek vormde een nieuw onderdeel in de opleiding. De kopmodule Vrede en Veiligheid (MVV.) voor officieren van de drie krijgsmacht delen werd verzorgd op het IDL. Ten opzichte van 1997 werd deze module met één week uitgebreid. De vijfweekse module werd afgesloten met een projectopdracht regionale conflictanalyse.

In de periode mei tot juli ontving Clingendael in de *Leergang voor Centraal-Azië en Mongolië* 25 diplomaten uit Kazachstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadzjikistan, Kirgizië en Mongolië. De Leergang kon dankzij financiële ondersteuning van het Ministerie van Buitenlandse Zaken voor de vijfde keer georganiseerd worden. Belangrijke aandachtspunten in de leergang zijn de ontwikkeling van markteconomieën en internationale economische betrekkingen, Europese samenwerking en Centraal-Azië en Mongolië en diplomatieke vaardigheden.

Met het Higher Institute for International Relations ISRI in *Maputo, Mozambique* is een *driejarig samenwerkingsverband* afgesloten. ISRI is een universitaire instelling, die zich bezig houdt met onderzoek en onderwijs in de internationale betrekkingen. De activiteiten richten zich op het geven van trainingen aan de docenten en staf van ISRI. Zo werden in 1998 seminars in *communicatieve vaardigheden* en *onderhandelingstechnieken* in Maputo verzorgd. In Nederland werden stafleden getraind in *managementvaardigheden*. Tevens konden 25 diplomaten en internationaal werkende ambtenaren van de

Mozambiquaanse overheid een zesweekse *training in internationale betrekkingen en de diplomatieke praktijk* bij Clingendael volgen. De samenwerking voorzorg ook in het stationeren van een Mozambiquaanse gastonderzoeker bij de afdeling Onderzoek van het instituut Clingendael. De *onderzoekssamenwerking* tussen ISRI en Clingendael richt zich op verschillende facetten van regionale integratie. Ten slotte voorziet het samenwerkingsverband in het *ondersteunen van de bibliotheek* van ISRI.

In 1998 kon het derde jaar van het *Masters Programme and Training Support in Economic Management* voor Ethiopische beleidsmakers slechts gedeeltelijk worden afgerond vanwege de voortdurende oorlogssituatie terplekke. Gedurende vijf missies werden over verschillende economische onderwerpen workshops in Addis Ababa verzorgd. Een aantal remedial teaching activiteiten alsmede de start van het schrijven van een afsluitende thesis zullen in 1999 plaatsvinden. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft goedkeuring verleend aan een verlenging van het project met een vierde jaar. Hierdoor is het mogelijk meer aandacht en begeleiding te geven aan het schrijven van de afstudeeropdracht. Ook wordt het mogelijk gemaakt een aantal additionele seminars in Addis Ababa te verzorgen die vooral gericht zullen zijn op de praktische toepassing van economisch beleid. Het project wordt uitgevoerd in samenwerking met het Growth Dynamics University Institute van de Erasmus Universiteit.

Het open *inschrijvingsseminar internationaal onderhandelen* (vijf dagdelen) werd gevolgd door beleidsmedewerkers van diverse ministries en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven. Voor de diplomatieke school van Estland werd een *workshop onderhandelen* van twee dagen in Tallin verzorgd. De *samenwerking met het Southern African Regional Institute for Policy Studies (SARIPS) in Harare, Zimbabwe* werd in 1998 voortgezet. Clingendael heeft een *driedaags seminar in internationale onderhandelingstechnieken* ontwikkeld voor ambtenaren uit de SADC-landen. De deelnemers houden zich voornamelijk bezig met economische samenwerking in de regio. De opleiding vond in november plaats in Harare.

De *Cursus Internationale Politiek* die onder meer openstaat voor partners van internationaal werkende functionarissen werd één keer georganiseerd.

Het cluster Internationale Betrekkingen en Diplomatie heeft ook een rol gespeeld in het organiseren van kleinschalige activiteiten. Over een breed scala van onderwerpen werden lezingen en discussiebijeenkomsten georganiseerd. Voor buitenlandse deelnemers werden veelvuldig aanvullende activiteiten verzorgd, waarbij met name het in contact brengen met maatschappelijke organisaties in Nederland een doelstelling was.

Cluster Europese Samenwerking

In 1998 zijn wederom voor *diplomaten uit Midden- en Oost-Europa twee Leergangen* van 12 weken verzorgd. De voorjaarsleergang was bestemd voor deelnemers uit de landen met een associatie-overeenkomst met de Europese Unie, de najaarsleergang was hoofdzakelijk bestemd voor deelnemers uit de overige landen in Midden- en Oost-Europa. Beide Leergangen zijn succesvol verlopen. Daarnaast is een *seminar* in Roemenië georganiseerd over met name coördinatie-mechanismen op het terrein van EU-beleid en andere toetredingsaspecten ten behoeve van de vijf kandidaat-Lidstaten uit de MOE-landen. Vergelijkbare *seminars en trainingen* zijn gegeven in Praag en Bratislava. Er is veel steun ontvangen van en tijd besteed aan de samenwerking met de afdeling Consultancy betreffende de coördinatie van een aantal projecten, waaronder bijvoorbeeld de verzorging van het opleidingsgedeelte van het project te Kazachstan waar in Almaty een nieuwe diplomatieke academie wordt opgezet. Clingendael verzorgt onder meer delen van het curriculum.

Op het terrein van Europese integratie heeft de afdeling een groot aantal korte *maatwerk-programma's* verzorgd voor diverse (nieuwe) doelgroepen in Nederland. De vooraf gestelde doelstellingen van het Cluster om te komen tot een verbreding van de doelgroepen en een kwalitatieve verbetering van de bestaande opleidingsactiviteiten op het terrein van Europese integratie zijn grotendeels gehaald.

Naast de inmiddels ‘vaste opdrachtgevers’, waaronder de vakministeries LNV, V&W, VROM, BZK, SZW, en andere opdrachtgevers zoals Amsterdam Schiphol Airport, de Stichting Publiek Domein, het Europees Platform voor het Nederlands Onderwijs en het Junior Team Europa, werden er meer doelgroepen bereikt. Ten eerste werd een *cursus Europese integratie* uitgevoerd voor de Griffiers en medewerkers van de Griffie van de Tweede Kamer. In de tweede plaats werd voor het eerst de cursus ‘*Effectief opereren in de EU*’ voor het Ministerie van Economische Zaken georganiseerd. Deze activiteit zal de komende jaren worden voortgezet. Een derde nieuwe doelgroep bestond uit Senior Europese Commissie ambtenaren, waarvoor het Cluster in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken op verzoek van DGIX van de Europese Commissie, een intensief *tweeweeks stageprogramma* heeft opgezet. Dit programma beviel dusdanig dat het waarschijnlijk is dat het in de toekomst zal worden herhaald. Als vierde nieuwe doelgroep kan genoemd worden de studenten van de HEAO Den Bosch, de Universiteit van Maastricht, de Hogeschool Arnhem/Nijmegen, de HES Rotterdam en de Stichting JASON, waarmee de *simulatie ‘Dilemma’s van Europese integratie’* werd gespeeld. De meeste van deze opdrachten waren het succesvolle resultaat van een grote mailing gestuurd naar alle Europees-gerichte opleidingen aan Hogescholen en Universiteiten in Nederland. Deze mailing zal voortaan ieder jaar voor de zomer worden verstuurd. Tot slot kan hier worden vermeld dat het Cluster in samenwerking met het Nederlands Politie Instituut *twee cursussen voor politiefunctionarissen* heeft verzorgd, één over de politieke samenwerking met de MOE-landen en één over de derde pijler.

Er zijn nieuwe onderwijsproducten ontwikkeld, zoals een *simulatie* over het externe luchtvaartbeleid van de Europese Unie en de edelmetalenrichtlijn en een lobby-casus over het gasdossier. Daarnaast werden er gedurende het hele jaar nieuwe opleidingsactiviteiten ontwikkeld over *specifieke onderwerpen*, zoals een seminar over staatssteun (voor Min. van V&W), over de verschillende financieringsmogelijkheden van de EU (voor Min. van VROM) en een basiscursus Europees Materieel Recht (VROM). Een aantal van deze activiteiten vond plaats in januari 1999. Op verzoek van het Ministerie van SZW werd een *totaal pakket aan opleidingen* aangeboden, waaruit wellicht in 1999 nieuwe cursussen zullen voortkomen. De vraag naar steeds meer maatwerk op specifieke EU-beleidsterreinen lijkt toe te nemen.

Binnen de *taakgroep Beleidsanalyse Europese integratie* werd dit jaar het onderzoek naar het Nederlandse voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie afgerond en een vervolgonderzoek gestart naar de intra-departementale coördinatie van het Nederlandse EU-beleid. Daarnaast werd binnen de taakgroep een begin gemaakt met de ontwikkeling van een onderwijsmodule op het terrein van *EU-procesmanagement*, te weten de casus over de zeescheepvaart. Het werk van de taakgroep heeft het afgelopen jaar een belangrijke bijdrage geleverd aan de kwalitatieve verbetering van de onderwijsproducten.

Tot slot heeft het cluster in de periode oktober tot en met december 1998 een *evaluatie-onderzoek* uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van VROM naar de resultaten van drie jaar Europa Opleidings Programma binnen dit Ministerie. In februari 1999 zal dit rapport gefinaliseerd worden.

Internationale Veiligheid en Conflictsituaties

Het aantal *opleidingen op het terrein van vredesoperaties (Peacekeeping)* is in 1998 licht toe-genomen. De toename is mede gerealiseerd door nieuwe cursussen ten behoeve van de uitzending naar Albanië en de specialisatie van militaire eenheden (Korps Commando Troepen en Korps Mariniers).

Ook dit jaar zijn voor de leidinggevende militairen bij uit te zenden eenheden *cursussen bemiddelen en onderhandelen* gehouden. Hier betreft het de op individuele basis uit te zenden militairen.

Ten behoeve van de Nederlandse contingentscommandant en zijn staf (Contco) heeft het cluster Internationale Veiligheid en Conflictsituaties ter voorbereiding van deelname aan SFOR in Bosnië-Herzegovina een *tweetal korte cursussen* gegeven. Voor de aflossende SFOR-bataljons zijn eveneens twee cursussen *onderhandelingstechniek* verzorgd.

Het cluster heeft samen met het Instituut Defensie Leergangen een *cursus voor toekomstige Defensie attachés (Milat)* verzorgd. Het doel van de cursus was om de deelnemers meer inzicht te geven in een aantal belangrijke internationale trends en vraagstukken, alsmede in de taken van een militair attaché en het functioneren op een diplomatieke post.

De *Cursus Internationale Veiligheid* is dit jaar driemaal gegeven. De nieuw ontwikkelde formule bleek goed aan te slaan en succesvol. De actualiteiten seminars hadden betrekking op de Crisis in Zuidoost Azië en de betekenis daarvan voor Europa, Irak: blijvende bron van onrust? En Indonesië in beroering.

De afdeling heeft in 1998 éénmaal een module over internationale veiligheidsontwikkelingen in het kader van de *Leergang Topmanagement Defensie* georganiseerd.

De *Cursus Crisisbeheersing*, die zich richt op het verkrijgen van inzicht en kennis omtrent het verloop en de afwikkeling van crises en rampen, is tweemaal gegeven.

In de loop van het jaar heeft de het cluster Internationale Veiligheid en Conflictsituaties in samenwerking met de afdeling Onderzoek, een *onderzoeksvoorstel over conflictbeheersing* voor Nederlandse militairen ontwikkeld. Dit veldonderzoek hoopt een vollediger beeld te geven van de wijze waarop Nederlandse militairen van diverse leeftijden en rangen met conflicten omgaan in het algemeen en in het bijzonder hoe zij dat doen in het kader van Vredesoperaties. De onderzoeks-resultaten zullen van groot belang zijn voor de verdere ontwikkeling van Clingendael cursussen ten behoeve van het Ministerie van Defensie. Het onderzoeksvoorstel is in november bij het Ministerie ter goedkeuring ingediend.

De *taakgroep Internationale Veiligheid* is enkele malen bijeen geweest en heeft een aanzet gegeven voor verder actualisering en ontwikkeling van cursusmateriaal op het gebied van internationale veiligheid en conflictsituaties.

In het buitenland is deelgenomen aan *conferenties* over militaire opleidingen en is onder meer een *cursus in Boedapest* verzorgd over toetreding tot de NAVO. Deelnemers aan deze cursus waren ambtenaren en militairen uit Hongarije.

Overige activiteiten

De afdeling heeft in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken in 1998 een viertal *seminars* over het onderwerp 'Institutionele ontwikkeling en good governance' gehouden. Het afgelopen jaar is in samenwerking met het KIT tweemaal de *Internationale workshop on Humanitarian Relief, Emergency Aid and Rehabilitation* gegeven. Hoewel de workshop positief wordt beoordeeld zal deze opleiding het komend jaar zowel qua doelgroep, doelstelling en organisatie opnieuw worden beoordeeld.

In 1998 zijn, al dan niet in samenwerking met andere instellingen of de afdeling onderzoek van ons instituut, diverse bijeenkomsten van uiteenlopende aard gehouden. Ondermeer voor het Nederlands Centrum voor Directeuren en Commissarissen (NCD) en Theodoor Gillissen Bankiers.

Stafbureaus

Consultancy

Het Stafbureau Consultancy heeft zijn activiteiten in 1998 verveelvoudigd. Dit ondanks het gegeven dat de staf gelijk was aan die van 1997: een 50%, 40% en 30% formatieplaats. Een lijst van activiteiten is opgenomen in de bijlage 'Overzicht Consultancy'. Het belangrijkste project is een TACIS-opdracht tot het ondersteunen van de Diplomatieke Academie van Kazachstan. Het project doorliep zijn eerste (van drie) jaar in 1998. Het wordt uitgevoerd met steun van de Afdeling Opleidingen van Clingendael en Deense en Spaanse commerciële consultancy firma's, alsmede het Spaanse zusterinstituut, de 'Escuela Diplomatica'.

Daarnaast werden in binnen- en buitenland kortlopende projecten gerealiseerd, zoals spreekbeurten, practica, rondetafelbijeenkomsten, conferenties, bezoekersprogramma's, e.d. Deze werden uitgevoerd in Clingendael, in West-, Centraal- en Oost-Europa, Afrika en Azië. Tevens werden vele contacten gelegd teneinde een netwerk op te richten dat het verder aantrekken van nieuwe projecten voor de beide afdelingen en voor de stafbureaus zal vergemakkelijken. Het bureau heeft zijn kennis en kunde op het terrein van 'tendering' sterk vergroot. De samenwerking met de andere organisatorische eenheden van Clingendael werd geïntensiveerd.

Internationale Spectator

Het streven van de redactie van de *Internationale Spectator* is er al jaren op gericht via de diverse rubrieken van het blad (columns, artikelen, respons, recensies en boek aankondigingen) het openbare debat over internationale zaken, in het bijzonder de Nederlandse buitenlandse politiek, te volgen en zonodig te stimuleren. De jaargang 1998 (jaargang 52) stond in het teken van een verdere aanscherping van dit redactionele beleid door de opname van nog compacter en puntiger artikelen, alsmede een voortgaande themagerichte aanpak via zg. 'clustering' van artikelen. Voorts werd in 1998 door uitgever Van Gorcum te Assen, in nauw overleg met de redactie, de basis gelegd voor een ingrijpende vernieuwing van de opmaak en een nieuw omslag per 1 januari 1999.

Niet minder dan 138 auteurs hebben in 1998 een bijdrage aan de *Internationale Spectator* geleverd in de vorm van columns (11), artikelen (88), boekbesprekingen (57) en reacties op eerder gepubliceerde artikelen (5). Van de 88 artikelen maakten er 33 (37,5%) deel uit van een 'cluster'. Veel aandacht is besteed aan Azië en de Verenigde Staten (ieder met 2 clusters); voorts werd in het meinummer uitvoerig

teruggekeken op 'mei 1968' en stond het septemnummer voor een belangrijk deel in het teken van de verkiezingen in Duitsland. Vijf artikelen waren van de hand van Engelstalige auteurs en zijn door de eindredactie vertaald; zeven bijdragen (twee artikelen en vijf recensies) kwamen van Vlaams-Belgische auteurs.

Naast de wekelijkse bijeenkomsten van de kernredactie, bestaande uit de hoofdredacteur, plv. hoofdredacteur en de beide eindredacteuren, kwam de algemene vergadering vier maal bijeen: op 10 februari, 23 april, 3 september en 19 november.

In de loop van 1998 nam E. van Dessel afscheid als adjunct directeur van de Europese Beweging in Nederland (EBN) en werd vervangen door F. Bergman; dit leidde ertoe dat de heer Bergman de plaats van Van Dessel innam in de algemene vergadering. Aan het eind van 1998 nam mw. F. van den Burg afscheid als plaatsvervangend hoofdredacteur. Zij zal echter de redactie van de rubriek boekaankondigingen blijven voeren. De eindredactie heeft in de periode mei-juli ondersteuning gekregen van een stagiaire van de Universiteit Leiden, mw. Charlotte van Baak.

Gezien haar streven naar 'clustering' heeft de redactie een actief uitnodigingsbeleid gevoerd. Daarnaast werd zij in 1998, evenals in voorgaande jaren, geconfronteerd met een groot aanbod aan kopij. Door een verscherpt selectiebeleid is getracht zoveel mogelijk binnen haar paginabudget te houden. Werd dit budget in 1997 nog met 88 pagina's overschreden, in 1998 werd dit overschot teruggebracht tot 38 pagina's. (N.B. Dit aantal is inclusief het personen- en zakenregister.)

De voortgaande automatisering heeft ertoe geleid dat steeds meer bijdragen via de e-mail worden aangeboden, hetgeen tot een marginale actualisering kan leiden.

De verkoop van de in december 1997 in eigen beheer uitgegeven reader *Hedendaagse Diplomatie* (een bundeling van artikelen over dit onderwerp uit voorgaande jaargangen, aangevuld met enkele actuele bijdragen) is in 1998 dermate bevredigend verlopen dat de opbrengst de kostprijs heeft geëvenaard.

De 'eindstand' van 1998 wat betreft het abonneebestand is 2.537, onderverdeeld in particulieren 1609 (Nederland: 1.334, België: 196, buitenland: 79); studenten 488 (Nederland: 431, België: 46, buitenland: 11) en gratis abonnementen: 440. De 'beginstand' voor 1999 is 2.223 (dit aantal is zo laag omdat de Belgische abonnementen [totaal c. 250] door het Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen niet automatisch worden verlengd, maar de abonnees in het begin van het jaar aparte brieven voor continuering van het abonnement krijgen; voorts zijn niet inbegrepen een aantal nog niet-betaalde abonnementen voor 1999.)

Informatievoorziening

Bibliotheek en Documentatie

In het verslagjaar zijn aan de Clingendael-database ruim 3000 titels toegevoegd, waaronder:

- 873 boeken en brochures
- 344 hoofdstukken
- 1799 tijdschriftartikelen

Wegens ruimtegebrek is de VN-collectie afgestoten op enkele documenten en tijdschriften na.

Het totaal aantal titelverwijzingen in de database bedroeg eind 1997 ruim 49.000 records. De collectie groeide tot bijna 23.000 boeken en brochures.

Op basis van gegevens in deze database zijn 62 literatuurlijsten over 31 onderwerpen aangemaakt (zie bijlage). Er zijn 2740 literatuurlijsten verspreid.

Het aantal geregistreerde literatuurvragen liet een lichte daling zien naar 2428. De categorie wetenschap/studenten nam ruim eenderde van de vragen voor haar rekening. Het aantal uitgeleende boeken, brochures en tijdschriften bedroeg 2012.

Er zijn 23 abonnementen op kranten waarvan 2 dubbel. Het aantal lopende tijdschriftabonnementen daalde - mede door de sterke prijsstijgingen - tot 267 tijdschriften, waarvan 112 betaalde abonnementen. Het aantal standing orders bedroeg 134, waarvan 70 gratis.

De documentalisten S. van Ankeren en A.C. Molenaar vervaardigden diverse documentatiemappen:

- drie documentatiemappen over de Economische en Monetaire Unie;
- vier documentatiemappen over het conflict in het voormalige Joegoslavië.

Voor intern gebruik werden drie documentatiemappen samengesteld:

- Documentation on the Central Asian Republics;
- Documentation on Diplomatic Practice;
- Documentatie betreffende hervormingen/bezuinigingen bij de Nederlandse Krijgsmacht.

In totaal werden 346 documentatiemappen verspreid, waaronder 57 gratis aan de pers.

Automatisering

In september trad de heer B. Martinez Mayans aan als nieuwe systeembeheerder.

Besloten is het oude coax netwerk te vervangen door twee utp-netwerken (hoofdgebouw en Orangerie) die verbonden worden door een glasvezelverbinding, hetgeen begin 1999 zijn beslag zal krijgen. Nagenoeg alle computers zijn voorzien van Windows 9X besturingssystemen en er is een begin gemaakt met het upgraden naar Windows NT werkstations. Aan het eind van het jaar bedroeg het totaal aantal computers circa vijfenzeventig. Voor cursisten werd het mogelijk om een eigen e-mail adres te krijgen op het Clingendael domein. Ook werd een cd-rom server in gebruik genomen. De informatie op de Clingendael webserver alsmede het Clingendael intranet werd geactualiseerd en uitgebreid. Een nieuwe vorm van dienstverlening is het aanbieden van de aanwinstenlijsten en literatuurlijsten van de bibliotheek in PDF formaat.

Financiën en Personeel

De herstructurering van het financieel systeem heeft in 1998 zijn beslag gekregen. De in 1997 ontworpen regelingen zijn verder verfijnd. PriceWaterhouseCoopers is per 1 januari 1998 aangetreden als nieuwe accountant van Clingendael. De verbeteringen in het financieel beheer zijn mede aan deze firma te danken geweest. Hier moet aan worden toegevoegd dat de nieuwe penningmeester van het instituut een grote bijdrage heeft geleverd door zijn nauwe betrokkenheid bij het financieel management.

De ontwikkeling van de financiële situatie van Clingendael zal uiteengezet worden in de Jaarrekening 1998. Daarop vooruitlopend kan worden vastgesteld dat de overschotten van de laatste jaren in 1998 zijn verdwenen; het resultaat is negatief noch positief. De oorzaak van deze ontwikkeling moet gezocht worden in een langzaam voortschrijdende stijging van kosten bij achterblijvende subsidie-inkomsten en een nagenoeg gelijkblijvend bedrag aan projectinkomsten. De activiteiten en uitgaven van Clingendael blijven groeien, maar de inkomsten blijven daarbij achter.

Op het terrein van personele zaken dient allereerst het overlijden van onze Ruslanddeskundige H. Hendrikse te worden vermeld. Andere belangrijke wijzigingen: het vertrek van R. Gans als hoofd Opleidingen en zijn vervanging door mw. I. Haisma, het aantreden van nieuwe onderzoekers (als tijdelijk fellow of als gedetacheerde), het vertrek van drie Opleidingsmedewerkers en hun vervanging door nieuwe collega's en personeelwisselingen bij de bureaus Internationale Spectator, Informatievoorziening en Logistiek & Organisatie.

Logistiek en Organisatie

De wens tot uitbreiding van kamers voor onderzoekers werd gerealiseerd met de verbouwing van de voormalige VN-Documentatie kamer tot de zogenaamde CODW-projectkamers en van de Orangerie tot drie werkkamers en een kleine collegezaal. De kamers van de afdeling Opleidingen op de eerste etage zijn geschilderd en van nieuwe vloerbedekking voorzien. In de bibliotheek werd een balie met twee werkplekken geïnstalleerd.

Na een geslaagde poging tot inbraak bleek de alarminstallatie nodig aan vernieuwing toe, en gezien de toegenomen aantrekkingskracht tot ontvreemding van vooral computerapparatuur werd geïnvesteerd in meer en gevoeliger detectoren.

Ter verhoging van de veiligheid is een door de brandweer goedgekeurd ontruimingsplan opgesteld met door middel van pictogrammen aangegeven vluchtroutes, op de derde etage zelfs via een aantal uitwerpladders.

Naast de halfjaarlijkse dieptereiniging van de keukeninstallatie is ook een contract afgesloten voor eenzelfde onderhoudsbeurt, ieder kwartaal, voor het sanitair. De parketvloeren van de collegezalen en de hal op de eerste etage zijn geschuurd en gelakt.

De Dienst Omnigroen verleende assistentie bij klein onderhoud en bij de ontruiming van de Orangerie. De receptie verwerkte de tijdsregistratie en de database, en de technisch medewerkers gaven ondersteuning waar nodig. Het team van SAB wist met hun onvolprezen inzet en creativiteit de hoge kwaliteit van de catering te continueren.

Het hoofd bureau Logistiek en Organisatie was tevens verantwoordelijk voor de organisatie van een aantal (internationale) bijeenkomsten.

Ondernemingsraad

Van de Ondernemingsraad maakten in 1998 deel uit: mw. H. Wittenhorst, voorzitter, mw. A. Molenaar, secretaaris, R. Aspeslagh, lid. Het was ook het laatste jaar, dat de OR in deze samenstelling bijeenkwam. Mw. K. van Egmond verving mw. H. Wittenhorst toen deze met zwangerschapsverlof was gegaan. In het najaar werden OR-verkiezingen gehouden. Aangezien de drie leden van de bestaande OR al vrij lang in functie waren en de voorzitter van werkring veranderde, trad er in november 1998 een geheel vernieuwde OR aan, bestaande uit mw. S. van Ankeren, S. Boejharat en L. van der Goor.

Na een intensief 1997 was 1998 min of meer een jaar van verdere uitwerking en consolidatie dan van nieuwe activiteiten. Een substantieel deel van de werkzaamheden omvatte de aandacht die de verdere uitvoering van het ARBO-rapport vereiste. Ook in 1998 zou de beoordelingsronde plaatsvinden. De personele wisseling in de leiding van de afdeling Opleidingen en een nieuw beoordelingsformulier waren voor de OR belangrijke ijkpunten voor een zuivere beoordelingsprocedure. De OR was een voorstander van het houden van een cursus personeelszaken ten behoeve van de leidinggevenden van het Instituut Clingendael. Personele wisselingen, de steeds vollere agenda's en de financiële consequenties hebben verhinderd om aan dit voornemen ook daadwerkelijk uitvoering te geven. Haast onvermijdelijk stond de tijdregistratie op de agenda. Tenslotte kwam ook de toekomst van het Instituut Clingendael aan de orde. De plannen van de directie met het Instituut werden met een grote mate van instemming door de OR begroet.

Bijlagen

I Activiteiten

Conferenties, Symposia, Colloquia van de afdeling Onderzoek

---

a

16 januari	Conferentie 'Britain's Role in Europe' (i.s.m. de Britse Ambassade) (Onderzoek)
3 februari	Symposium 'Het gemeenschappelijk vervoerbeleid op weg naar een nieuw millennium' (Onderzoek)
19-20 maart	Nederlands-Duitse Conferentie (Duitslandstudiën/Onderzoek)
3 april	Conferentie 'Het rendement van de buitenland-uitgaven' (Onderzoek)
11 mei	Symposium 'Die D-Mark geht, der Euro kommt' (Duitslandstudiën/Onderzoek)
19 mei	Conferentie 'De bilaterale positie van Nederland in Europa; bevindingen en verkenningen' (Onderzoek)
26 mei	Conferentie 'Interne veiligheid: groeimarkt voor Defensie?' (Onderzoek/IDL/Nederlands Politie Instituut)
4-5 juni	Conferentie 'L'Europe face à la Mondialisation' (i.s.m. het IFRI) (Onderzoek)
7 september	Seminar 'Wahlprognosen und Erwartungen 20 Tage vor den Wahlen zum Deutschen Bundestag' (Duitslandstudiën/Onderzoek)
21 september	Lezing 'Vergangenheit als Last - der Umgang der Deutschen mit der DDR - Vergangenheit' (Duitslandstudiën/Onderzoek)

8-9 oktober	Brits-Nederlandse bilaterale bijeenkomst (The Royal Institute of International Affairs 'Chatham House' i.s.m. Instituut Clingendael/Onderzoek)
23 oktober	Bijeenkomst 'Public Support For The Dutch Armed Forces' (Onderzoek)
26-27 oktober	Seminar 'The Relations Between the European Union and Indonesia in the Context of the Asian Crisis' (Onderzoek/Institute for Strategic and International Studies, Lissabon)
16-17 november	Seminar on 'Intrastate Conflict and Options for Policy' (Onderzoek)
18 november	Workshop 'Themes for Future Conflict Research' (Onderzoek)
26-28 november	Vierde Duits-Nederlandse Ronde Tafel Conferentie (i.s.m. Atlantische Commissie, Stiftung Wissenschaft und Politik en het Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik (Onderzoek)
14 december	Uitreiking Von der Gablentz-prijs aan Rob Meines (Duitslandstudies/Onderzoek)

Overzicht Cursussen, Seminars, Conferenties van de afdeling Opleidingen

b

Cursus	aantal cursisten	dagdelen
Leergang Buitenlandse Betrekkingen	32	115
Module Vrede en Veiligheid	40	97
Leergang Internationaal Beleidsmanagement	34	137
Cursus Internationaal Beleidsmanagement	10	26
Leergang Oost-Europese Diplomaten	25	120
Leergang Midden-Europese Diplomaten	23	120
Leergang internationale Betrekkingen en Diplomatie voor Mozambiquanen	25	60
Cursus Vredesoperaties	181	198
Overige cursussen Vredesoperaties	122	107
Leergang Centraal-Aziatische Diplomaten	24	81
Cursus Internationale Veiligheid (incl. Actualiteitenseminar)	249	36
Cursus Crisisbeheersing	25	24
Cursussen Europese Integratie	634	134
Leergang Topmanagement Defensie	8	27
Cursus voor Militair Attachés	9	10
Tacis Programma Kazachstan	15	30
Cursus Internationale Politiek	18	13
Cursus Noodhulp	22	26

Internationaal onderhandelen	140	53
Conferenties (algemeen)	635	11
Overige cursussen	44	6
Seminars European Patent Office	27	8
Simulatie KLU/KM	56	2
Totaal	2398	1441

Workshops, Seminars, Conferenties van het stafbureau Consultancy

---

c

9-10 januari	Seminar EU Onderhandelen, Zagreb, Diplomatieke Academie Kroatië
12 januari	Workshop EU Onderhandelen, Budapest, Opleidingen Clingendael
14 januari	Workshop Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Staf Clingendael
16 februari	Workshop Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
16 februari	Conferentie Fiscale Samenwerking Midden-Oosten, Clingendael, Min. BZ NL
17-18 februari	Seminar EU Onderhandelen, Praag, Opleidingen Clingendael
25 februari	Contractbespreking Kazachstan, Kopenhagen, Andersen Consultants
5-15 maart	Inceptiemissie Kazachstan, Almaty, Diplomatieke Academie Kazachstan
12 maart	Workshop Diplomatiek Onderhandelen, Almaty, Diplomatieke Acad. Kazachstan
25 maart	Workshop Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
26-27 maart	Seminar Diplomatiek Onderhandelen, Oxford, CPDS
10 april	Workshop Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael

15 en 22 april	Workshops Internationaal Onderhandelen, Amsterdam, ASIR
5-6 mei	Seminar EU Onderhandelen, Bratislava, Opleidingen Clingendael
6-7 mei	Seminar Onderhandelen, Zagreb, Diplomatieke Academie Kroatië
8 mei	Workshop Onderhandelen, Ljubljana, Universiteit Ljubljana
8 mei	Workshop EU Onderhandelen, Boedapest, Opleidingen Clingendael
12 mei	Workshop Conflictonderhandelen, Rijswijk, IDL
18-20 mei	Conferentie Gender/Good Governance, Harare, Min. BZ NL
25 mei	Workshop Internat. Onderhandelen, Zuerich, Institute Multi-Track Diplomacy
26-27 mei	Workshop Internat. Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
1-7 juni	Management Missie Kazachstan, Almaty, Diplomatieke Academie Kazachstan
4 juni	Workshop Diplomatiek Onderhandelen, Almaty, Diplomatieke Acad. Kazachstan
5 juni	Workshop Diplomatiek Onderhandelen, Tashkent, Staatsuniversiteit Uzbekistan
11 juni	Workshop EU Onderhandelen, Clingendael, Afdeling Opleidingen
16 juni	Workshop Conflictonderhandelen, Leiden, PIOOM
18-21 juni	Conferentie Veiligheid Midden-Oosten, Clingendael, Min. BZ NL/SCG
19 juni	Conf. Diplomatie sinds Westfalen, Clingendael, Nat. Comité Westfalen (& lezing)
23 juni	Rondetafelbijeenkomst Slowaken (BZ), Clingendael, Consultancy Clingendael
26 juni	Conferentie Oostenrijks Voorzitterschap, Clingendael, Ambassade Oostenrijk
22-29 juli	Seminars Internationale Praktijk, Clingendael, Shearer
18 augustus	Workshop Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael

22-31 augustus	Cursus Internationaal Onderhandelen, Maputo, Opleidingen Clingendael
1 september	Workshop Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
2 september	Workshop EU Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
6 september	Vorbereidingsoverleg Indonesië, Londen, Consultancy Clingendael
9 september	Workshop EU Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
15-17 september	Conferentie Diplomatieke Academies, Seoul, IFANS (& lezing)
14 september	Workshop EU Onderhandelen, Seoul, IFANS
25 september	Workshop Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
30 september	Workshop Intercultureel Onderhandelen, Maastricht, AIESEC
2-5 oktober	Conferentie Onderhandelingsonderzoek, Clingendael, PIN (incl. lezing)
5 oktober	Workshop EU Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
5 oktober	Lezing Onderhandelingstechnieken, Nieuwspoor, Sociëteit Culturele Samenwerking
6 oktober	Lezing Onderhandelingstechnieken, Stadhuis, Haags Platform
9 oktober	Bezoek adviseur president van Letland, Clingendael, Clingendael Consultancy
9 oktober	Workshop EU Onderhandelen, Amsterdam, ASIR
10-12 oktober	Conferentie 'Transcending Bounderies ...', Sofia, Clingendael Consultancy
12-14 oktober	Seminar Crisisonderhandelen, Tashkent, Staatsuniversiteit Uzbekistan
16-21 oktober	Management Missie Kazachstan, Almaty, Diplomatieke Academie Kazachstan
23 oktober	Rondetafelbijeenkomst, Clingendael, Min. Buza NL
26-27 oktober	Conferentie Indonesië, Clingendael, Portugees Instituut voor Intern. Betr.
31 oktober-4 november	Werkbezoek Kazachstan, Clingendael, Consultancy Clingendael
2 november	Workshop Diplomatiek Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
3 november	Workshop EU Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael

4 november	Workshop EU Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
6-7 november	Seminar EU Onderhandelen, Chisinau, Ministerie BZ Moldova
9 november	KPMG-avond, Clingendael, Consultancy Clingendael
9-11 november	Seminar Internationaal Onderhandelen, Boekarest, Opleidingen Clingendael
27 november	Workshop EU Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
3 december	Rondetafelbijeenkomst Bulgaren (journalisten), Clingendael, Consultancy
3 december	Lezing Internationale Handhavingsconferentie ADR, Ministerie van Verkeer en Waterstaat
4 december	Workshop Internationaal Onderhandelen, Clingendael, Opleidingen Clingendael
5-8 december	Werkbezoek (w.o. Workshop), Clingendael, Universiteit van Oxford

Conferenties en Symposia van het staffureau Logistiek & Organisatie

---

d

16 februari	Conferentie <i>The Israeli-Jordan-Palestinian Project on Fiscal Cooperation and Coordination in the Field of Double Taxation</i> i.s.m. het Ministerie van Financiën
20 februari	Symposium <i>Recent Developments in Relations between Latin America and Asia</i> i.s.m. Rijksuniversiteit Leiden
25 april	Bezoek Vereniging voor Natuurbescherming voor 's-Gravenhage en omstreken
18-20 juni	Sixteenth Security Working Group Meeting i.s.m. Search for Common Ground uit Washington
26 juni	Conferentie <i>The Austrian EU Presidency</i> i.s.m. de Ambassade van Oostenrijk
22-29 juli	Summer Symposium van het Institute for International Mediation and Conflict Resolution uit Washington
2-5 oktober	Bijeenkomst met het Steering Committee Project International Negotiations i.s.m. het International Institute for Applied System Analysis uit Wenen
2 oktober	Bijeenkomst met Sir Donald Tsang, Financial Secretary of the Government of the Hong Kong Special Administrative Region
26-27 oktober	Conferentie <i>The Relations between the EU and Indonesia in the Context of the Asian Crisis</i> i.s.m. het Institute for Strategic and International Studies uit Lissabon
6-9 december	Bezoek Junior Diplomaten van het Oxford Foreign Service Programme

---

e

- Azië
- ~~Ontbrekende literatuurlijsten van het stafbureau Informatievoorziening~~
- Buitenlands- en veiligheidsbeleid van (de lidstaten van) het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten en van de Baltische Republieken
- Buitenlands- en veiligheidsbeleid van de Verenigde Staten van Amerika
- China (incl. Hong Kong) en Taiwan
- Europese Integratie
- Externe betrekkingen van de Europese Unie
- Internationale onderhandelingen en onderhandelingstechnieken
- Interne ontwikkelingen in de (de lidstaten van) het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten en van de Baltische Republieken
- Midden- en Oost-Europa
- Midden-Oosten en Noord-Afrika
- Het Milieuvraagstuk
- Nationaliteiten- en minderhedenvraagstukken / nationalisme
- NAVO / Atlantische verhoudingen
- Nederland en de Europese Unie/Samenwerking
- Nederland en ontwikkelingssamenwerking
- Nederlands buitenlands beleid
- Nederlands mensenrechten- en vluchtelingenbeleid
- Nederlandse defensie- en veiligheidspolitiek
- Ontwikkelingsvraagstukken
- OVSE / CVSE
- Polemologie en de leer van de internationale betrekkingen
- Proliferatie / non-proliferatie
- Sub-Sahara Afrika / Zuidelijk Afrika
- Verenigde Naties: algemeen
- Verenigde Naties: gespecialiseerde organisaties en programma's
- Verenigde Naties: thema's

- Vredeshandhaving en humanitaire interventie
- Wapenbeheersing
- Wapenproductie en -handel
- (West-) Europese veiligheid

Optreden elders

---

f

Clingendael medewerkers hebben, behalve in het eigen Instituut, lezingen/colleges gehouden voor de volgende organisaties:

- Academy of State and Social Reconstruction, Tashkent
- AEGEE, Amsterdam
- AEGEE, Maastricht
- Amsterdam School of International Relations, Amsterdam
- Amsterdamse economen studentenvereniging
- Arias Foundation, Heredia, Costa Rica
- Asser Instituut
- Atlantische Commissie
- Aus- und Fortbildungstätte, Bonn
- BASIC, Verenigde Staten
- Bundesakademie für Öffentliche Verwaltung, Brühl
- CD, Genève
- CDA-Partijraad, Rotterdam
- Centre for European Security Studies, Trnava, Slowakije
- Centre for Political and Diplomatic Studies, Biskek/Oxford/Wilton Park
- Chatham House, Londen
- Club zonder Naam, Schiphol
- CODESRIA, Dakar, Senegal
- Commissie Buitenland, PvdA
- Diplomatic Academy of Croatia, Zagreb
- Diplomatic Institute of Kazachstan, Almaty
- Diplomatic Institute of Oman, Mascat
- Duitsland Instituut, Amsterdam
- Erasmus Universiteit, Rotterdam
- European House, Zagreb

- European Movement, Zagreb
- Goethe Instituut, Rotterdam
- Haags Onderwijsplatform, Den Haag
- Hoge School Toerisme, Breda
- Hoorzitting Commissie Politie en Wetenschap, Rotterdam
- Institute for Second-Track Diplomacy, Zürich
- Institute of International Relations, Maputo
- Instituut Defensie Leergangen, Rijswijk
- IFRI, Parijs
- IMUNA, Alkmaar
- Institut für Europäische Politik, Bonn
- Instituut Defensie Leergangen
- Ippendorff Diplomatische Akademie
- JASON/SIB
- Kamer van Koophandel, Rotterdam
- Kings Publishing Group, Brussel
- KPMG-Kurhaus
- Meyers Instituut, Leiden
- Ministerie van Binnenlandse Zaken
- Ministerie van Buitenlandse Zaken
- Ministerie van Buitenlandse Zaken, Finland
- Ministerie van Buitenlandse Zaken, Ljubljana, Slovenië
- Ministerie van Europese Zaken NRW, Bonn
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
- Ministry of Foreign Affairs, Bratislava
- Ministry of Foreign Affairs, Bucharest
- Ministry of Foreign Affairs, Chisinau
- Ministry of Foreign Affairs, Prague
- Ministry of Foreign Affairs, Sofia
- Nato Review Conference, Ebenhausen
- NAVO, Brussel
- Nederlandse Vereniging voor de Verenigde Naties, Utrecht
- Nederlandse Onderzoeksschool Bestuurskunde, Delft
- Östersund (EARF)
- Pax Christi, Antwerpen
- PIOOM, Leiden
- Ponteg, Universiteit van Amsterdam
- Rijksuniversiteit Leiden
- RIKZ, Den Haag
- Stichting Maatschappij en Politie, Noordwijkerhout
- Stichting Nederlands-Duitse Dialoog, Lemmer
- TEIMUN-SIB, Den Haag
- TEPSA, Brussel, Wenen
- Tweede Kamer, PvdA-Fractie
- United Nations International Students Conference of Amsterdam 1998
- Université Libre de Bruxelles/University of Cambridge
- Université de Poitiers
- Universiteit Brussel

- Universiteit van Gent
- Universiteit van Helsinki
- Universiteit Twente, Enschede
- Universiteit Zagreb
- University of Calgary, Alberta, Canada
- Vereniging Bestuurskunde, Haarlem
- Vereniging voor Culturele Samenwerking, Den Haag.
- VIAE, Diemen
- Vredescafé, Amstelveen
- VVD, afdeling Den Haag

II Individuele bijdragen staf Clingendael

Van een substantiële publicatie is sprake indien deze in wetenschappelijk en/of beleidsmatig opzicht nieuwe gezichtspunten oplevert. Voorts spelen omvang en veronderstelde duurzaamheid een rol.

Directie

Staden, A. van

substantiële publicaties

- "'Europe'" on the Threshold of the 21st Century. Five Scenarios', Den Haag: Instituut Clingendael, 1998, 58 pp. (in samenwerking met H.H.J. Labohm en J.Q.Th. Rood)
- 'How Realistic is the Realist's Position on Human Rights?' in: M. Castermans, F. van Hooff and J. Smith (eds.), *The Role of the Nation-State in the 21st Century*, The Hague: Kluwer Law International, 1998, pp. 443-451
- 'Das Gespenst der Euro-Skepsis', in: *Jahrbuch 9/1998 Zentrum für Niederlande-Studien*, Münster: Verlag Regensburg, 1998, pp. 85-91.
- 'De euro: een uitdaging voor de dollar', in: *Internationale Spectator* 52 (12), december 1998, pp. 613-617 (in samenwerking met H.H.J. Labohm)
- 'Conflict Resolution in the Next Century: Possibilities and Limitations', in: *Romanian Journal of International Affairs* IV (1998), Special Issue Three, pp. 5-17

voorts

- 'Nederland en Europa', in: *Openbaar Bestuur* 11 (8), november 1998, pp. 4-8
- diverse kleinere bijdragen aan publicaties
- 11 dagdelen onderwijs
- 3 maal optreden televisie en 5 maal radio
- hoofdredacteur *Internationale Spectator*
- lid Adviesraad Instituut Defensieergangen te Rijswijk
- lid bestuur tijdschrift *Transactie*

- voorzitter en lid van curatoria bijzondere leerstoelen
- lid van Raad van Advies van Stichting Nationaal Erfgoed 'Hotel De Wereld'

Meerts, P.W.

Onderzoek (papers)

- 'Onderhandelen in Munster' (voor conferenties 'Westfalen' en 'PIN-meeting')

opleiding (trainingen)

- 70 dagen onderwijs in internationaal onderhandelen, waarvan: 20 in Clingendael, 5 elders in Nederland, 45 in het buitenland (Almaty, Bishkek, Boekarest, Bonn, Bratislava, Bruehl, Budapest, Chisinau, Maputo, Mascot, Oxford, Praag, Sofia, Seoul, Tashkent, Wilton Park, Zagreb, Zürich)

voorts

- missies/bezoeken i.v.m. 'Project Kazachstan'
- organiseerde een aantal conferenties
- hield een aantal lezingen
- gaf een televisie interview
- lid van diverse adviescommissies

Wetenschappelijk adviseur

Labohm, H.H.J.

substantiële publicaties

- Eindredactie van het Frans-Engelse verslag van het 'Séminaire Franco-Néerlandais: Les Pays-Bas, la France et l'Europe.' Clingendael, 10-11 juli 1997
- 'Zuidoost Aziatische crisis; tijdelijke groeistuip of duurzaam verval?' Clingendael-brochure, februari 1998
- 'De zegeningen van de euro'. Artikel Liberaal Reveil, februari 1998
- 'Van geopolitiek naar geoeconomie: een paradigmawisseling'. Artikel Liberaal Reveil, april 1998
- 'Aftellen voor de start van de euro'. Column *Internationale Spectator*, maart 1998
- 'Goed boeren in de polder?' Artikel Liberaal Reveil, juni 1998
- Report of the Clingendael Conference 'The Austrian EU Presidency', International conference, organised by the Netherlands Institute of International Relations Clingendael, in cooperation with the Austrian Embassy in the Hague, The Hague, 26 June 1998. Editor
- Report of the 'Conference on Monitoring Economic Performance on the Road to EU Accession'. Warschau/Natolin, 02.04.98. Co-editor
- 'De wereldwijde gevolgen van de invoering van de euro'. Co-auteur met Prof.dr. A. van Staden. Het Financieele Dagblad, 16.09.98
- 'Van Marx tot markt'. Liberaal Reveil, oktober 1998
- 'Latijns-Amerika: een neo-liberaal laboratorium?' Liberaal Reveil, december 1998

- 'De euro; een uitdaging voor de dollar'. Co-auteur samen met prof.dr. A. van Staden, *Internationale Spectator*, december 1998
- "'Europe" on the Threshold of the 21st Century. Five scenario's' Co-auteur samen met dr. J. Rood en prof. dr. A. van Staden, Clingendael-brochure, december 1998

Voorts

- 32 voordrachten over verschillende aspecten van de internationale economische verhoudingen
- 6 voorzitterschappen van nationale en internationale conferenties
- 7 interviews voor tv, radio en schrijvende pers
- Begeleiding werkgroepen LBB
- Algehele projectcoördinatie en voorzitterschap van de conferentie inzake de 'Joint Israeli-Jordanian-Palestinian Project on Fiscal Cooperation and Coordination in the Field of Double Taxation'. Den Haag, Ministerie van Financiën, 16.02.98
- Lid kernredactie Liberaal Reveil
- Bestuurslid van de Interdisciplinaire Studiegroep Europese Integratie (ISEI)

Schreurs, R.

substantiële publicaties

- 'De bilaterale betrekkingen tussen België en Nederland', in *Internationale Spectator*, juli/augustus 1998

voorts

- Voorzitter Taakgroep Beleidsanalyse (EU)

Afdeling Onderzoek

Aspeslagh, R.

substantiële publicaties

- 'An equivocal relationship: Germany and the Netherlands' (i.s.m. Henk Dekker), in: *Break Out, Break Down or Break in? Germany and the European Union after Amsterdam*, AICGS Research Report, No. 8, 1998, p. 11-20
- 'Het einde van een zachte macht? Duitslands toekomstige rol in Europa', in: *Internationale Spectator*, september 1998, p. 435-441
- 'Racionalita a emocionalita. Holandsko-Německé vztahy od roku 1945', p. 111-131, in: *Malé země, velcí sousedé*, Miloslav Had (red.), Praag 1998, 236 p.

voorts

- 2 boekbespreking (*Internationale Spectator*)
- 23 dagdelen onderwijs (waarvan 6 extern)
- 7 interviews aan schrijvende pers
- 7 interviews aan radio
- 6 interviews aan tv
- wetenschappelijk secretaris van de stichting ter bevordering van Duitsland Studiën in Nederland

Douma, P.S.

(80 procent)

substantiële publicaties

- Research Project *Causes of Conflict in the Third World*. Background Document (i.s.m. Georg Frerks en Luc van de Goor), november 1998, 77 p.
- 'Research Methodologies and Practice: A Comparative Perspective on Methods for Assessing the Outbreak of Conflict and the Implementation in Practice by International Organisations' (i.s.m. Luc van de Goor en Klaas van Walraven), p. 79-94, in: *Contributing to Preventive Action*, P. Cross (red.), CPN Yearbook 1997-98, Baden-Baden, 1998

voorts

- coördinator project 'Conflictoorzaken in de Derde Wereld', verantwoordelijk voor eindredactie van CODW-landen rapporten en regionale synthese rapporten
- vice-voorzitter taakgroep vredesondersteuning en conflictpreventie
- gastcolleges en presentaties verzorgd in cursussen zowel intern als extern

Frerks, G.E.

(40 procent)

substantiële publicaties

- Research Project *Causes of Conflict in the Third World*. Background Document (i.s.m. Pyt Douma en Luc van de Goor), november 1998, 77 p.

voorts

- hoofd project 'Conflictoorzaken in de Derde Wereld', verantwoordelijk voor eindredactie van CODW-landen rapporten en regionale synthese rapporten
- een maal optreden als inleider
- lid van de Wetenschappelijke Raad van Advies Afrika Studie Centrum
- werkomité ochtendprogramma Herdenking Capitulaties 1945
- lid taakgroep vredesondersteuning en conflictpreventie
- gastcolleges en presentaties verzorgd in cursussen zowel intern als extern

Goor, L. van de

substantiële publicaties

- Research Project *Causes of Conflict in the Third World*. Background Document (i.s.m. Georg Frerks en Pyt Douma), november 1998, 77 p.
- 'Research Methodologies and Practice: A Comparative Perspective on Methods for Assessing the Outbreak of Conflict and the Implementation in Practice by International Organisations' (i.s.m. Pyt Douma en Klaas van Walraven), p. 79-94, in: *Contributing to Preventive Action*, P. Cross (red.), CPN Yearbook 1997-98, Baden-Baden, 1998

voorts

- coördinator project 'Conflictoorzaken in de Derde Wereld', verantwoordelijk voor eindredactie van CODW-landen rapporten en regionale synthese rapporten

- lid taakgroep vredesondersteuning en conflictpreventie
- voorzitter Ondernemingsraad van Clingendael (per 1 november)

Hoetjes, B.J.S.

(per 1 mei)

substantiële publicaties

- 'Van buiten naar binnen. Internationalisering, europeanisering en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties'. Een Clingendael-studie naar strategie, beleid en organisatie, Den Haag, augustus-september 1998, 61 p.
- 'European integration and national administrations: influence, co-ordination and implementation, Distinguished Guest Lectures Series in Public Administration Political Science International Relations', Søren von Dosenrode & Børge Rasmussen (ed.), October 1998, 21 p.
- 'Nature, Extent and Reality of the Phenomenon of Corruption in the Public Service'. Verslagen van het colloquium van Brussel 21 en 22 november 1998, Maklu Uitgevers, Antwerpen-Apeldoorn, 1998, p. 21-41

voorts

- 3 boekbesprekingen (Internationale Spectator 2x, Staatscourant)
- 1 conferentie paper
- 1 maal optreden als inleider of forumlid
- 1 interview aan schrijvende pers
- 6 interviews aan radio

Homan, C.

(per 1 oktober; 60 procent)

substantiële publicaties

- 'Over uitbreiding van de NAVO en emancipatie in de marine', in: *Jaarboek Maritiem Journaal 1998*, WYT Uitgeefgroep Rotterdam, 1998, p. 138-151
- 'Amerikaans defensiebeleid onder Clinton: van BUR tot QDR', in: *Jaarboek Vrede en Veiligheid 1998*, Studiecentrum voor Vredesvraagstukken, KU Nijmegen 1998, p. 153-171
- 'Modern Forces for a Modern World', de militaire ambities van New Labour, in: *Atlantisch Perspectief*, 1998/7, p. 4-8
- 'Werelden apart: Over samenwerking tussen militairen en NGO's', in: *Jaarboek 1997*, Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, p. 101-113

voorts

- maandelijks column in ARMEX-defensie magazine
- 1 overig tijdschriftartikel
- 3 conferentie papers
- 5 maal optreden als inleider of forumlid
- 10 dagdelen onderwijs (waarvan 6 extern)
- 2 interviews aan schrijvende pers
- 1 interview aan radio
- lid van het bestuur van de 'Foundation for War Studies'
- lid Programma Adviesraad TNO Technische Menskunde

- lid van de redactiecommissie Jaarboek Maritiem Journaal
- lid International Institute for Strategic Studies
- lid Royal United Services Institute for Defence Studies

Leeuwen, M. van

(80 procent)

substantiële publicaties

- 'The Netherlands', in: *Europe and Nuclear Disarmament. Debates and Political Attitudes in 16 European Countries*, Harald Müller (ed.), Series 'European policy', No. 14, p. 177-125
- 'Het zwaard van Damocles: de Transatlantische overeenkomst van mei 1998 over Amerikaanse extraterritoriale wetgeving', in: *Internationale Spectator*, september 1998, p. 459-461
- 'De verkiezingen van 1998 en de toekomst van Amerikaans buitenlands beleid', in: *Internationale Spectator*, oktober 1998, p. 481-484
- 'Wie wint er eigenlijk? Verkiezingen, geld en Amerikaans buitenlands beleid', *Clingendael notitie 5*, oktober 1998, 53 p.

voorts

- plaatsvervangend hoofd afdeling Onderzoek
- 1 overig tijdschriftartikel (*Internationale Spectator*)
- bijdrage aan het onderzoek 'Het Raadsvoorzitterschap van de EU', *Clingendael 1998*
- 4 dagbladartikelen
- 2 maal optreden als inleider of forumlid
- 12 dagdelen onderwijs (waarvan 2 extern)
- 2 interviews aan radio
- 5 interviews aan tv
- lid algemene redactie *Internationale Spectator*
- lid taakgroep beleidsanalyse
- lid Commissie Vrede en Veiligheid van de Adviesraad *Internationale Vraagstukken*

Leurdijk, D.A.

substantiële publicaties

- 'De Verenigde Naties en Irak. De ontmanteling van een "pretpark voor wapentechnologen"', in: *Internationale Spectator*, januari 1998, p. 8-12
- 'Irak en de VN: een unieke "Case"', in: *Atlantisch Perspectief*, 22(2) 1998, p. 10-14
- 'Rapid Deployment: a Capacity Gap', in: *Reflections on International Law from the Low Countries in Honour of Paul de Waart*. Eric Denters and Nico Schrijvers (eds.), Martinus Nijhoff Publishers, 1998, p. 301-314
- 'De rechtsbasis voor militaire actie tegen Irak' (i.s.m. R.C.R. Siekmann), in: *Internationale Spectator*, april 1998, p. 208-213
- 'The Legal Basis for Military Action Against Iraq' (i.s.m. Robert Siekmann), in: *International Peacekeeping*, Volume 4, No 3-4, januari-april 1998, p. 71-76
- 'De kwestie Cyprus. Het tikken van tijdbommen', in: *Atlantisch Perspectief*, 4/5(22) 1998, p. 16-21

voorts

- 2 overige hoofdstukken in boeken
- 1 overig tijdschriftartikel (Internationale Spectator)
- 9 dagbladartikelen
- background paper (Humanitarian Action and Peace-Keeping Operations: Debriefing and Lessons)
- 14 maal optreden als inleider of forumlid
- 23 dagdelen onderwijs (waarvan 6 extern)
- 44 interviews aan schrijvende pers
- 110 interviews aan radio
- 29 interviews aan tv
- lid van de Commissie Vrede en Veiligheid van de Adviesraad Internationale Vraagstukken
- lid raad van advies van de Logistics Support Group (LSG)
- lid redactie 'International Peacekeeping'
- lid taakgroep vredesondersteuning en conflictpreventie

Linde, J.G. van der

(per 1 september; 60 procent)

substantiële publicaties

- 'De beperkingen van het IMF toezicht', in: *Economisch Statistische Berichten*, 23 oktober 1998, 83e jaargang, nr. 4173, p. 792-795
- 'Hervorming van het IMF', in: *Internationale Spectator*, 11 november 1998, p. 576-581

voorts

- 3 maal optreden als inleider of forumlid
- 23 dagdelen onderwijs (extern)
- 4 interviews aan schrijvende pers
- 30 interviews aan radio
- 5 interviews aan tv

Meulen, J.W. van der

substantiële publicaties

- 'Slowakije: achterblijver in Midden-Europa', *Clingendael-notitie 3*, april 1998, 49 p.
- 'Poolse aarzelingen over "Europa"', in: *Internationale Spectator*, december 1998, p. 629-634
- 'Euregions in Central Europe: The Polish Experience', in: *Yearbook of European Studies. Expanding European Unity - Central and Eastern Europe*, László Marácz (ed.), Rodopi, Amsterdam, 1999, p. 91-109
- 'The Case of Slovakia: Aspirations and Reality', in: *Transformation and Integration: The Consequences of NATO Enlargement*, Groningen, 1998, Centre for Security Studies

voorts

- herziene versie van Polen-scenario's t.b.v. de ING-bank
- 1 conferentie paper
- bijdrage aan het onderzoek 'Het Raadsvoorzitterschap van de EU', Clingendael, 1998
- maandelijks bijdrage aan Reflector

- wekelijks commentaar in het Financieele Dagblad
- 4 overige hoofdstukken in boek (Winkler Prins encyclopedisch jaarboek 1998)
- 12 maal optreden als inleider of forumlid
- 15 dagdelen onderwijs (extern)
- 8 interviews aan schrijvende pers
- 42 interviews aan radio
- lid taakgroep beleidsanalyse

Pijpers, A.E.

(60 procent)

substantiële publicaties

- 'Britain's Role in Europe', Report of the Conference, The Hague, 16 January 1998, 88 p.
- 'European Treaty Reform and the Realist Tradition', paper gepresenteerd op het seminar Theorizing European Integration: Theoretical Approaches and Treaty Reform, georganiseerd door de Université Libre de Bruxelles, Brussel 15/16 mei 1998, 12 p.
- 'Een nieuwe bilaterale werkelijkheid?', paper gepresenteerd op de conferentie De Bilaterale Positie van Nederland in Europa, georganiseerd door het Instituut Clingendael, Den Haag 22 p.

voorts

- twee hoofdstukken in boeken (Encyclopedia of the European Union; Jahrbuch der Europäischen Integration 1997/98)
- 8 maal optreden als inleider of forumlid
- 6 dagdelen onderwijs (waarvan 5 extern; 40% docent internationale betrekkingen aan de universiteit Leiden)
- 3 interviews aan schrijvende pers
- 5 interviews aan radio
- vice-voorzitter Stichting Interdisciplinaire Studiegroep Europese Integratie (ISEI), Den Haag
- secretaris Stichting Europa Instituut Amsterdam
- lid algemeen bestuur Trans European Policy Studies (TEPSA), Brussel

Rood, J.Q.Th.

substantiële publicaties

- 'De politieke onderbouw van de monetaire integratie', in: *Internationale Spectator*, april 1998, p. 183-186
- 'Ach, had Europa maar in Afrika gelegen .... Over Nederland en de financiën van de EU', in: *Internationale Spectator*, mei 1998, p. 252-256
- 'The Embarrassment of Choices? The US between Europe and the Pacific Rim' (i.s.m. Gioia Marini), in: *Dynamics in Pacific Asia. Conflict Competition and Cooperation*, Kurt W. Radtke e.a (ed.), 1998, p. 264-287
- 'De EMU tussen Friedman en Keynes', in: *Internationale Spectator*, december 1998, p. 609-612

- “Europe” on the Threshold of the 21st Century. Five Scenarios’, *Clingendael notitie* (i.s.m. H.H.J. Labohm en A. van Staden), december 1998, 58 p.
- ‘Midden- en Oost-Europa’ (i.s.m. J.C. van Elburg), in: *Europa in bits en bytes*, uitgeverij Thieme, 1998, Europese Beweging Nederland, Hogeschool Holland. CD-rom uitgave, 1998

voorts

- hoofd afdeling Onderzoek
- 1 boekbespreking (Internationale Spectator)
- 1 overig hoofdstuk in boek (Jahrbuch der Europäischen Integration 1997/98)
- bijdrage perspectievennota ministerie van Verkeer & Waterstaat (voorzitter themagroep internationaal)
- bijdrage rapport Rijkswaterstaat ‘Internationaal Waterbeheer’
- bijdrage rapport Ministerie van BZK (i.s.m. B. Hoetjes)
- 1 conferentieverslag
- 18 maal optreden als inleider of forumlid
- 21 dagdelen onderwijs (waarvan 2 extern)
- 1 interview aan schrijvende pers
- lid algemene redactie Internationale Spectator
- redactielid Transaktie
- lid taakgroep beleidsanalyse

Rozemond, S.

substantiële publicaties

- ‘Blunders van Nederland?’ in: *Internationale Spectator*, januari 1998, p. 2-7
- ‘Ambitie en armslag van Nederland’, *Clingendael-notitie* 2, maart 1998, 60 p.
- ‘Paars pragmatisme en het buitenland’, in: *Internationale Spectator*, juli/augustus 1998, p. 353-357
- ‘Privatisering van de veiligheid: politieke aspecten’, *Clingendael Occasional paper*, oktober 1998, 16 p.

voorts

- 3 boekbesprekingen (*Internationale Spectator* 2x; *Socialisme & Democratie*)
- 1 overig tijdschriftartikel (*Kernvraag*)
- 1 dagbladartikel
- 4 maal optreden als inleider of forumlid
- 2 dagdelen onderwijs (waarvan 1 extern)
- 6 interviews aan schrijvende pers
- 2 interviews aan radio
- lid van de Commissie Europese Integratie van de Adviesraad Internationale Vraagstukken

Walraven, K. van

substantiële publicaties

- Redactie *Early Warning and Conflict Prevention. Limitations and Possibilities*; tevens: ‘Introduction’, p. 1-17; ‘Inter-governmental

Organizations and Preventing Conflicts: Political Practice Since the End of the Cold War', p. 19-44; 'Conclusions', p. 163-174, Klaas van Walraven (ed.), Kluwer Law International, 1998, 204 p.

- 'Research Methodologies and Practice: A Comparative Perspective on Methods for Assessing the Outbreak of Conflict and the Implementation in Practice by International Organisations' (i.s.m. Pyt Douma en Luc van de Goor), p. 79-94, in: *Contributing to Preventive Action*, P. Cross (red.), CPN Yearbook 1997-98, Baden-Baden, 1998

voorts

- 1 maal optreden als inleider
- 1 interview aan radio
- coördinator project Conflictpreventie West-Afrika
- lid taakgroep vredesondersteuning en conflictpreventie
- gastcolleges en presentaties verzorgd in cursussen zowel intern als extern

Wijk, R. de

substantiële publicaties

- 'Commando's voor de 21ste eeuw', in: *Jaarboek 1997* (Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschappen), p. 25-34
- 'Vijftig jaar NAVO: tussen collectieve defensie en coöperatieve veiligheid', in: *Jaarboek Vrede en Veiligheid* (Studiecentrum voor Vredesvraagstukken), Nijmegen, p. 133-151
- 'Randvoorwaarde of beleidsterrein? Europa in de verkiezingsprogramma's', in: *Internationale Spectator*, maart 1998, p. 133-138
- 'Vechten met één hand op de rug? Vredesondersteuning in escalerende conflicten', *Clingendael-notitie* 1, maart 1998, 61 p.
- 'De contactgroep: een Europese Veiligheidsraad?', in: *Internationale Spectator*, april 1998, p. 175
- 'Bezuinigen op Defensie?', in: *Armex*, april 1998, p. 11-13
- 'Towards a new political strategy for NATO', in: *NATO review*, no. 2, summer 1998, p. 14-18
- 'Nut en noodzaak van Defensie', in: *Openbare Uitgaven*, nr. 6, p. 288-295
- 'India en Pakistan; Nucleaire paria's of nette kernwapenstaten?', in: *Internationale Spectator*, juli/augustus 1998, p. 390-394
- 'The National Interests of The Netherlands', in: *National versus EU-European Policy Interests: Mapping 'important' National Interests*, Trans European Policy Studies Association, Keulen en Brussel. Project voor het Directoraat Generaal 1A van de Europese Unie, p. 112-117
- 'The Alliance's Role in European Security', in: *Romanian Journal of International Affairs*, Bucharest, Vol. IV, Special Issue Three, pp. 156-167
- 'Kaasschaven of prioriteiten stellen? Het publieke debat over defensie', in: *Internationale Spectator*, december 1998, p. 640-646

voorts

- 7 dagbladartikelen
- 3 overige tijdschriftartikelen (Idee, Internationale Spectator, Carré)
- 21 maal optreden als inleider of forumlid

- 18 dagdelen onderwijs (waarvan 10 extern)
- 35 interviews aan schrijvende pers
- 55 interviews aan radio
- 63 interviews aan tv
- lid hoofdbestuur Europese Beweging Nederland
- lid hoofdbestuur Atlantische Commissie
- lid Programmacommissie Clingendael
- voorzitter taakgroep vredesondersteuning en conflictpreventie
- lid algemene redactie Internationale Spectator
- lid International Institute for Strategic Studies

Zandee, D.H.

substantiële publicaties

- 'Kosovo: een tweede Bosnië?' in: *Internationale Spectator*, juli/augustus 1998, p. 395-399
- 'Building Blocks for Peace. Civil-Military Interaction in Restoring Fractured Societies', Clingendael-Study 4, september 1998, 79 p.
- 'Kosovo in between Dreams and Nightmares', in: *Atlantisch Perspectief*, No. 8, 1998, p. 15-20

voorts

- 2 boekbesprekingen (Internationale Spectator)
- 4 dagbladartikelen
- 1 overig tijdschriftartikel (Internationale Samenwerking)
- 8 maal optreden als inleider of forumlid
- 28 dagdelen onderwijs (waarvan 12 extern)
- 1 interview aan schrijvende pers
- 8 interviews aan radio
- 1 interview aan tv
- secretaris bestuur Atlantische Commissie

Duitsland Studiën

Raven, S.

(40 procent)

substantiële publicaties

- 'Einführung', p. 5-6, in: *Das neue Geld. Einige Aspekte der Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion aus deutscher und niederländischer Sicht*, Susanne Raven (red.), Occasional Paper, oktober 1998, 43 p.
- 'Vorbemerkung', p. 1, in: *Vergangenheit als Last. Der Umgang der Deutschen mit DDR-Vergangenheit*, Beatrice de Graaf und Susanne Raven (red.), Platform Duitsland, juli 1998, 18 p.
- 'Politieke partijen en de houding van de bevolking in Oost-Duitsland', in: *Internationale Spectator*, september 1998, p. 442-448
- 'Das Wahlsystem der Bundesrepublik Deutschland' (i.s.m. Kees van Eunen en Angelika Spicker-Wendt), onderwijsmateriaal over Duitse verkiezingen, in: *D-Blatt*, april 1998, p. 19-22

voorts

- 3 maal optreden als inleider of forumlid

- 2 interviews aan schrijvende pers
- 2 interviews aan radio

Afdeling Opleidingen

Bakker, A.G.A.

Onderwijsactiviteiten

- cursuscoördinatie: assistent cursusbegeleider Cursus Internationale Politiek
  - Leergang Buitenlandse Betrekkingen
  - Leergang Internationale Beleidsmanagement
  - 29 dagdelen onderwijs

voorts

- secretaris jury 'Genootschapsprijs'
- 3 interview krant
- 19x interview radio
- 5x interview tv

Dijkstra, J.A.

Onderwijsactiviteiten

- cursuscoördinatie: alle cursussen van het cluster Internationale Veiligheid
- ontwikkeling nieuwe programma's
- ontwikkeling onderzoeksvoorstellen t.b.v. defensie
- coördinator NATO cursus Hongarije
- 18 dagdelen onderwijs

voorts

- plaatsvervangend hoofd van de afdeling
- waarnemend hoofd van de afdeling van 1 maart - 1 juni 1998
- hoofd cluster Internationale Veiligheid en Conflictsituaties
- lid Cursus Program Commissie
- lid taakgroep vredesondersteuning en conflictpreventie
- lid P.R. beraad
- lid adjuncten-beraad

Haisma, I.M. (per 1 juni 1998)

Onderwijsactiviteiten

- cursuscoördinatie: alle Clingendael opleidingen
- cursuscoördinatie Noodhulp cursus
- ontwikkeling van nieuwe programma's
- 5 dagdelen onderwijs

voorts

- hoofd van de afdeling Opleidingen: coördinatie personele, informatieve, organisatorische, financiële, automatiserings- en huisvestingszaken alsmede verzorging Externe Betrekkingen van de afdeling
- advisering op het terrein van opleiden en opleidingen internationale betrekkingen, Europese samenwerking en internationale veiligheids en conflictsituaties

- bezoek diverse internationale conferenties terzake van Diplomatieke training (Londen, Dubrovnik onder meer)
- aanwezig bij wekelijks Directieberaad
- lid Cursus Program Commissie
- lid taakgroep Beleidsanalyse
- lid P.R. Beraad
- bijdrage aan onderzoek en rapportage i.h.k.v. evaluatie VROM Europa Programma

Hooff, F. van (opvolging P.J.M. van Nispen per 1 december 1998)

- Onderwijsactiviteiten*
- cursuscoördinatie: Leergang Middeneuropese Diplomaten, Leergang Oosteuropese Diplomaten
  - ontwikkeling van andere opleidingsactiviteiten voor MOE-landen
  - panellid 'culturele verschillen' voor managers uit Rusland

Nispen, P.J.M. van

- Onderwijsactiviteiten*
- cursuscoördinatie: Leergang Middeneuropese Diplomaten, Leergang Oosteuropese Diplomaten
  - diverse trainingen in het kader van EU toetredingsproblematiek te Luxemburg, Praag, Bratislava en Boekarest
  - ontwikkeling van andere opleidingsactiviteiten voor MOE-landen
  - projectcoördinatie Kazachstan
  - 40 dagdelen onderwijs

voorts

- 2x interview schrijvende pers
- medewerking aan onderzoek inzake bilaterale relaties van Nederland
- secretaris van de taakgroep Beleidsanalyse

Nollen, S.J

- Onderwijsactiviteiten*
- cursuscoördinatie: cursussen Europese integratie
  - 30 dagdelen onderwijs
  - 4 practica geschreven
  - ontwikkeling nieuwe programma's

voorts

- hoofd cluster Europese Samenwerking (vanaf 1 december 1998)
- projectleider evaluatieonderzoek VROM Europa Programma
- secretaris bestuur NGIZ
- lid taakgroep Beleidsanalyse
- lid internet-redactie van de EBN
- lid feestcommissie
- boekrecensie voor Internationale Spectator

Sprangemeijer, F.M.

- Onderwijsactiviteiten*
- cursuscoördinatie:
  - cursus Internationale Veiligheid

- cursussen Crisis Beheersing
- module vrede en veiligheid
- actualiteitenseminar
- seminar International Negotiations

Ton, R.S.

Onderwijsactiviteiten

- cursuscoördinatie:
  - Opleiding Internationale Beleidsvraagstukken
  - Leergang Internationaal Beleidsmanagement
  - Leergang Buitenlandse Betrekkingen
  - Module Internationale Vraagstukken
  - Masters programme for Ethiopian policy makers
  - Projecten in Mozambique, Zimbabwe en Zuid-Afrika
- verzorging onderhandelingsseminar in Leuven en Talinn
- 49 dagdelen onderwijs
- 2 practica geschreven
- ontwikkelen nieuwe programma's

voorts

- hoofd cluster Internationale Betrekkingen en Diplomatie
- secretaris Cursus Program Commissie
- lid taakgroep Veiligheidsanalyse
- lid P.R.-beraad
- 4x interview radio/krant
- adviseur ontwikkelen diplomatieke trainingen

Verhey, E.K.W. (tot 1 december 1998)

Onderwijsactiviteiten

- cursuscoördinatie: Masters programme for Ethiopian policy makers
- assistentie aan diverse cursuscoördinatoren

voorts

- organisatie bijzondere bijeenkomsten

Wassen, W.J.

Onderwijsactiviteiten

- cursuscoördinatie:
  - Leergang Topmanagement Defensie
  - Cursus Militaire attachés
  - Leergang Centraal Azië en Mongolië
  - Seminars European Patent Office

voorts

- diverse activiteiten op het terrein van voorlichting
- beleggen van diverse conferenties
- secretaris PR-beraad
- aanwezig bij gedeelte dat voorlichting betreft van het Directieberaad
- lid taakgroep Internationale Veiligheid en Conflictsituaties
- lid comité ochtendprogramma 5 mei in Wageningen

Wittenhorst, H. (tot 1 december 1998)

- Onderwijsactiviteiten*
- cursuscoördinatie: cursussen Europese integratie, cursussen ontwikkelingssamenwerking en noodhulp
  - 20 dagdelen onderwijs
  - 2 practica geschreven
  - ontwikkelen nieuwe programma's

- voorts*
- hoofd cluster Europese Samenwerking (tot 1 december 1998)
  - lid van de ondernemingsraad
  - lid taakgroep Beleidsanalyse
  - lid feestcommissie

Zijlstra, L. (opvolging E. Verhey per 1 november 1998)

- Onderwijsactiviteiten*
- cursus coördinatie:
    - Masters programme for Ethiopian policy makers
    - Leergang Internationale Betrekkingen voor Mozambiquaanse ambtenaren en diplomaten
    - assistentie aan diverse cursuscoördinatoren
    - marketingonderzoek afdeling
    - werkgroepen LIM

- voorts*
- 5 dagdelen onderwijs

Bibliotheek en Documentatie

Molenaar, A.C.

- overige activiteiten*
- Boekaankondiging in de Internationale Spectator 52(10) oktober 1998.
  - 'Het mariakaakje van Drees', boekbespreking van Hoed af voor Marshall, door Pien van der Hoeven, in de *Internationale Spectator* 52(12) december 1998
  - 'Overzichtswerken en handboeken: Nederlands buitenlands en veiligheidsbeleid', in *Compendium Politiek en Samenleving in Nederland* onder redactie van prof.dr. H. Daalder, oktober 1998.
  - Tot 1 november secretaris van de Ondernemingsraad.
  - Redactie van de C-Mail die maandelijks verschijnt.

Ankeren, S. van

- overige activiteiten*
- Samenstelling evenementenagenda t.b.v. de Internationale Spectator, C-Mail en intern gebruik.
  - Vanaf 1 november secretaris van de Ondernemingsraad.
  - Redactie van de C-Mail die maandelijks verschijnt.

Velden, G. W. van der

overige activiteiten

- Lid European Working Group on Information and Documentation in International Relations and Area Studies (EINIRAS)

III Staf Clingendael

Staf Clingendael (indien niet anders is aangegeven) per 31 december 1998

Afdeling/functie

Naam

Directie

directeur
adjunct-directeur
wetenschappelijk adviseur
wetenschappelijk adviseur
directiesecretaresse

prof.dr. A. van Staden
drs. P.W. Meerts
drs. H.H.J. Labohm
mr. R. Schreurs
mw. J.A. Gerharz

Afdeling Onderzoek

hoofd
plv. hoofd
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker (Stg. ter Bevordering van
Duitslandstudies in Nederland) mw. drs. S. Raven
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker

dr. J.Q.Th. Rood
mw. dr. M. van Leeuwen
dhr. R. Aspeslagh
drs. P.S. Douma
prof.dr. ir G.E. Frerks
drs. L. van de Goor
dr. B. Hoetjes
genmajmarns b.d. mr.drs.C. Ho-
man
drs. D.A. Leurdijk
mw. dr. J.G. van der Linde
drs. J.W. van der Meulen
dr. A.E. Pijpers
dr. S. Rozemond

mw. drs. S.E.M. Verstegen
dr. K. van Walraven

wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk assistent in opleiding
hoofd secretariaat
hoofd secretariaat/hoofd DTP
plv. hoofd secretariaat
administratief medewerker

dr. R. de Wijk
drs. D.H. Zandee
mw. drs. C. Bottenheft
mw. W.J. Singeling
mw. J.H. Fonhof-Scholten
mw. B. Leiteritz
mw. C.E. L'Ami

Afdeling Opleidingen

hoofd
plv. hoofd
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
wetenschappelijk medewerker
medewerker

mw. mr. drs. I.M. Haisma
Intkolmarns J.A. Dijkstra
drs. A.G.A. Bakker
kol. b.d. M. Bevers
ktz b.d. R. Casparie
mw. drs. F.A.M. van Hooff
kol. b.d. W.A. Huijssoon
mw. M. van Keulen
jhr. P.J.M. van Nispen, lic.
mw. drs. S.J. Nollen
drs. R.S. Ton
W.J. Wassen
drs. L.P. Zijlstra
mw. F.M. Sprangemeijer-Solle-
wijn Gelpke
ao A.A.C. Buijnsters
mw. A.E.T. Sjarbaini
mw. C.C.Y.W. Theil-ten Have
mw. C.J. van Egmond-Boeye
mw. C. Craandijk
mw. E.Z. van Veen
mw. C.M. Lentze-Zammito
mw. H.M. van Rijn-Stutz

staf-assistent
staf-assistent
hoofd secretariaat
plv. hoofd secretariaat
administratief medewerker
administratief medewerker
administratief medewerker
administratief medewerker

Stafbureau Consultancy

hoofd
plv. hoofd
financieel adviseur
staf-assistent

drs. P.W. Meerts
mw. drs. A.C. Gans-Pronk
drs. J.J. Helbes
mw. E.H. Houpt

Stafbureau Internationale Spectator

hoofdredacteur
plv. hoofdredacteur
eindredacteur
eindredacteur

prof.dr. A. van Staden
mw. dr. F. van den Burg
drs. G.J. Telkamp
drs. P.A. Schregardus

Stafbureau Informatievoorziening

hoofd
plv. hoofd
documentaliste
documentaliste
systeembeheerder
staf-assistent

drs. G.W. van der Velden
mw. M. Kinebanian
mw. S. van Ankeren
mw. drs. A.C. Molenaar
dhr. B. Martinez Mayans
dhr. Th. Schneider

Stafbureau Financiën en Personeel

hoofd/administrateur
staf-assistent personele zaken
staf-assistent financiële zaken

dhr. S. Boejharat
mw. E.H. Houpt
mw. H. Gangadajal

Stafbureau Logistiek en Organisatie

hoofd
receptioniste/telefoniste
receptionist/telefonist
technisch medewerker
technisch medewerker

mw. S.M. Vogelsang
mw. M.J. Velders
dhr. Th.Schneider
dhr. M.A. William
dhr. G.A.Wierdsma

Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken

administratief medewerker

mw. J.M. Schneiders-van Schie